

Utvärdering av ett investeringsstöd till livsmedelsindustrin

Eva Kaspersson
Mats Marcusson

Livsmedelsekonomiska institutet

Utvärdering av ett
investeringsstöd till
livsmedelsindustrin

Livsmedelsekonomiska institutet
Box 730
220 07 Lund
<http://www.sli.lu.se>
Eva Kaspersson och Mats Marcusson
Rapport 2001:2
ISSN 1650-0105
Tryckt av Rahms i Lund, 2001

FÖRORD

Livsmedelsekonomiska institutet är en statlig myndighet med uppgift att göra ekonomiska analyser av jordbruks- och livsmedelsområdet. Analyserna skall i huvudsak ha en samhällsekonomisk inriktning och baseras på vetenskapliga metoder. Analyserna skall öka kunskapen i samhället samt utgöra besluts- och förhandlingsunderlag för regeringen.

Institutets verksamhet startade den 1 juli 1999. I regleringsbrevet för de första åren prioriteras den gemensamma jordbrukspolitiken, med betoning på reformbehovet och olika styrmedels effektivitet.

Föreliggande studie görs på uppdrag på regeringen och avser att utvärdera ett av många styrmedel i EU:s jordbrukspolitik, nämligen ett investeringsstöd till livsmedelindustrin.

Utifrån institutets uppdrag är det naturligt att inte enbart göra den utvärdering som EU-reglerna kräver, utan undersöka om stödet är samhällsekonomiskt motiverat. SLI diskuterar i utvärderingen därför även effektiviteten i investeringsstöd i allmänhet och i det aktuella investeringsstödet i synnerhet. Utvärderingen handlar inte bara om vad investeringarna, eller stödet till dessa, leder till, utan värderar även om det är befogat för samhället att använda pengar för detta ändamål.

Viktiga frågor är därför: Vad vill EU/samhället uppnå med stödet? Är detta samhällets ansvar? Är det rimligt att förvänta sig att åtgärderna leder till det avsedda syftet? Vad har ändrats genom stödet? Vad skulle ha hänt utan stöd? Kan några effekter noteras? I vilken utsträckning beror de på stödet? Skulle investeringarna ha nåtts utan stöd?

Denna typ av värdering är väsentlig för samhällets inblandning och styrning av marknader, eftersom ingreppen alltid förskjuter balansen och konkurrensen. Andra samhällsmål måste alltså nås för att ingreppen skall kunna motiveras. Dessutom behövs en värdering av om använda skattemedel ger en värdefull effekt.

Januari 2001

Lena Johansson
Generaldirektör

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	3
1.1	Uppdraget	3
1.2	Jordbrukspolitiken och strukturfonderna	4
1.3	Vidareförädlingsstödet	6
1.4	Utgångspunkter för utvärderingen	7
1.5	Syfte och metod	9
2	SUBVENTIONER – MOTIV OCH EFFEKTER	13
2.1	Motiv	13
2.2	Effekter	14
3	STÖDETS TILLÄMPNING I SVERIGE	17
3.1	Bakgrund och mål	17
3.2	Sektorer och belopp	19
3.3	Genomförandet	24
3.4	Analys av tillämpningen	25
4	UTVÄRDERING AV STÖDET	31
4.1	Enkätstudien	31
4.2	Branschstudien	51
4.3	Jämförelse med andra studier	69
5	SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER	73
5.1	Sammanfattning och diskussion	73
5.2	Slutsatser	77
	BILAGA 1: GEMENSAMMA UTVÄRDERINGSFRÅGOR	81
	BILAGA 2: ENKÄTEN	85
	BILAGA 3: ANALYS MED SUBVENTIONER MÄTT SOM INVESTERINGSANDEL	91
	BILAGA 4: PRODUKTIONSFUNKTIONER OCH EFTERFRÅGEFUNKTIONER	93
	BILAGA 5: DATA	95
	KÄLLFÖRTECKNING	103

1

Inledning

1.1 Uppdraget

Som en del av EU:s struktur- och jordbrukspolitik lämnas stöd till vissa investeringar i den industri som förädlar jord- och skogsbruksprodukter. I samband med det svenska EU-medlemskapet införde Sverige detta stöd.¹ Stödet syftar till att förbättra villkoren för bearbetning och saluföring av jordbruks- och skogsbruksprodukter i ledet närmast efter råvaruproduktionen, det vill säga inom livsmedelsindustrin och skogsindustrin. Stödet benämns fortsättningsvis vidareförädlingsstödet. Totalt för den avslutade programperioden 1994-1999 beviljades cirka 330 miljoner kronor i stöd till svensk livsmedelsindustri. Drygt 70 procent av stödet finansierades av EU via strukturfonderna och övriga 30 procent nationellt.

Efter avslutad programperiod skall åtgärder som har delfinansierats av EU:s strukturfonder utvärderas.² Regelverket innehåller både obligatoriska och frivilliga frågor. Dessutom kan medlemslandet utvärdera andra aspekter eller ta en egen ansats anpassad till lokala och regionala förhållanden.

Regeringen har uppdragit åt Livsmedelsekonomiska institutet (SLI) att genomföra denna utvärdering. Utvärderingen omfattar perioden 1995 – 1999. Utvärderingen skall följa fastställda riktlinjer och svara på vissa obligatoriska frågor från kommissionen. SLI har dessutom valt att genomföra en studie för att analysera effekter på konkurrenskraften inom berörd livsmedelsindustri. Det bör påpekas att den programperiod som utvärderas numera är avslutad och en ny programperiod, 2000-2006, med nya mål och delvis nya åtgärder har påbörjats. Vidareförädlingsstödet finns dock kvar som åtgärd även i den nya programperioden.

Enligt uppdraget skall SLI samråda med Statens jordbruksverk och Skogsstyrelsen. Samråd har löpande ägt rum med Jordbruksverket. Avseende skogsbruksprodukter har Skogsstyrelsen lämnat skriftliga kommentarer. Uppdraget skall redovisas den 1 februari 2001.

¹ Rådets förordning (EEG) nr 866/90 av den 29 mars 1990, ändrad genom (EG) nr 951/97 av den 20 maj 1997 om förbättring av villkoren för bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter och skogsbruksprodukter.

² Artikel 6, Förordning (EEC) nr 2052/88.

1.2 Jordbrukspolitiken och strukturfonderna

EU: s gemensamma jordbrukspolitik, CAP³ , består av två delar, marknadsreglering och strukturstöd. Den förra bygger på att prisnivån inom EU: s gränser hålls uppe med hjälp av gränsskydd och exportbidrag samt på direkta bidrag till jordbrukarna. Den senare delen av CAP innehåller olika typer av miljö-, regional och strukturpolitiska åtgärder. De sistnämnda åtgärderna benämns ibland CAP: s andra pelare.

Målen för CAP har inte förändrats sedan Romfördraget 1957, utan är fortfarande desamma - att öka produktiviteten i jordbruket, att ge jordbrukarna en skälig levnadsstandard, att stabilisera marknaderna, att trygga livsmedelsförsörjningen och att ge konsumenterna livsmedel till rimliga priser. Däremot har medlen för att genomföra CAP ändrats genom åren. Idag är de främsta medlen:

- Prisstöd (marknadsstöd)
- Direktstöd
- Miljö - och strukturpåverkande åtgärder

CAP finansieras via Europeiska utvecklings- och garantifonden för jordbruket (EUGJF).⁴ Fonden är uppdelad i två delar som grovt sett motsvarar CAP: s pelare. Garantidelen finansierar marknadsstödjande åtgärder samt direktstöd. Strukturpåverkande åtgärder finansieras av utvecklingsdelen som samtidigt utgör en av strukturfonderna (se nedan).

EU: s strukturpolitik och jordbrukspolitik överlappar således varandra när det gäller strukturåtgärderna inom jordbruket. Syftet med strukturpolitiken är att stärka den ekonomiska utvecklingen i de svaga regionerna och att motverka klyftor i levnadsstandarden inom unionen.

De grundläggande reglerna för strukturstöd finns i Romfördraget. Stödprogram måste anmälas till och godkännas av kommissionen. Därmed kan Kommissionen reglera stödområden och maximala bidragsnivåer.

³ Common Agricultural Policy

⁴ Benämns också ofta efter dess franska förkortning, FEOPA, eller dess engelska, EAGGF

EU:s verktyg för att bedriva regional- och strukturpolitik är alltså de så kallade *strukturfonderna*. Genom dessa fördelas pengar från den gemensamma budgeten till olika insatser. Strukturfonderna indelas i:

- Europeiska regionala utvecklingsfonden, EURF
- Europeiska socialfonden
- Europeiska utvecklings- och garantifonden för jordbruket, EUGFJ, Utvecklingsdelen
- Fonden för fiskets utveckling

Strukturfonderna används till att delfinansiera olika nationella eller regionala program. Strukturpolitiken bedrivs i programperioder, den förutvarande omfattade åren 1994-1999 och den innevarande sträcker sig från och med 2000 till 2006.

Strukturfonderna styrs av bestämda principer. Det innebär att samarbete och dialog skall föras mellan Kommissionen och medlemslandet kring programförslag, genomförande och uppföljning samt att utvärdering skall göras. Strukturfonderna får inte ersätta medlemsstaternas egna insatser inom olika områden och de skall koncentreras till ett antal mål eller målområden. EU tar inte ställning till enskilda projekt utan stöd från strukturfonderna förutsätter att medlemslandet har utarbetat en plan, ett så kallat samlat programdokument (spd)⁵. Syftet med programdokumentet är att styra mot den typ av projekt som anses kunna leda till att de övergripande målen med strukturpolitiken uppnås.

Strukturfondernas medel finansierar alltså program som skall vara medfinansierade nationellt. Under den föregående programperioden inordnades programmen i sju olika mål.⁶ Vidareförädlingsstödet ingick i tre av dessa mål.

Vidareförädlingsstödet var ett målprogram och ingick som en åtgärd inom Mål 5a, men dessutom som en åtgärd inom Mål 5b och Mål 6. Åtgärderna syftade generellt till ” att främja landsbygdens utveckling genom att påskynda anpassningen av jordbruksstrukturerna inom reformen för den gemensamma

⁵ Programdokument för förädling och avsättning av jordbruks- och skogsbruksprodukter 1995-1999, SJV 1995.

⁶ För den nya programperioden har en koncentration till tre mål skett.

jordbrukspolitiken och att underlätta landsbygdens utveckling och strukturanpassning” ((EEG)nr 2081/93).

Mål 5a avsåg åtgärder som kunde genomföras i hela landet för att främja ett effektivare jord- och skogsbruk och en rationellare fiskenäring samtidigt som miljö- och naturvärden bevarades. Mål 5b avsåg ett geografiskt avgränsat område och insatser för utveckling och strukturuomvandling i landsbygdsområden.⁷ Mål 6 avsåg stöd för de mest glest befolkade områdena.⁸

Övriga åtgärder inom Mål 5a och 5b var startstöd, kompensationsbidrag och investeringsstöd till lantbruksföretag.⁹ Till skillnad från vidareförädlingsstödet riktades de direkt mot råvaruproducenterna och uppgick till sammanlagt drygt 3 miljarder kronor. Ovan nämnda stöd fanns också, tillsammans med en rad andra åtgärder, inom Mål 6.

1.3 Vidareförädlingsstödet

Vidareförädlingsstödet finansieras av utvecklingsdelen av jordbruksbudgeten, EUGFJ. Genomförandet av de olika svenska strukturfondsprogrammen inleddes till största delen den 1 januari 1996, det vill säga ett år efter Sveriges inträde i EU och två år efter det att målprogrammen startade i de gamla medlemsstaterna.

Målet för vidareförädlingsstödet var att förbättra strukturerna inom vissa råvarusektorer genom att ge stöd till förbättrad behandling, saluföring och bearbetning i industriledet vilket definierades i fyra delmålsättningar. Dessa var att investeringarna skulle ge långsiktig effekt, att råvaruproducenterna skulle få del av det ekonomiska utfallet, att stödet skulle avse råvaror producerade inom EU och att en differentiering skulle göras till förmån för eftersatta regioner.

Berättigade investeringar definierades utifrån aktuell situation både på jordbruksmarknaderna och inom livsmedelssektorn och utifrån framtida utvecklingsmöjligheter för avsättning av produkterna. Ett villkor för fondens deltagande var att investeringarna skulle ingå i sektorsplaner som omfattade en analys av aktuell situation och den planerade förbättringen. Dessutom skulle

⁷ Delar av Västerbotten/Gävleborg/Dalarna, Gotland, Sydöstra Sverige, Västra Sverige och skärgården – flertalet öar med bofast befolkning utan fast landförbindelse.

⁸ Jämtlands län, delar av Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands, Gävleborgs, Kopparbergs och Värmlands län.

⁹ Rådets förordning 950/97 om förbättring av jordbruksstrukturens effektivitet.

investeringarnas bärkraft säkerställas, samt att jordbrukarna fick del i de ekonomiska fördelarna av åtgärden.

Sektorsplaner för Sverige utarbetades av Statens jordbruksverk och Skogsstyrelsen. Utifrån sektorsplanerna prioriterades vissa sektorer inom livsmedelsproduktionen av regeringen, varefter det samlade programdokumentet (spd) sammanställdes och godkändes av Kommissionen.¹⁰ Tillämpningen av stödet reglerades i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 1996:46) och i Skogsstyrelsens föreskrifter (SKFS 1996:3).

Vidareförädlingsstödet avser förbättring av villkoren för bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter¹¹ och skogsbruksprodukter¹². Ett antal kriterier skall vara uppfyllda för att berättiga till stöd. En stödberättigad investering skulle under den aktuella perioden syfta till att rationalisera eller utveckla förpackning, konservering, behandling eller bearbetning av jordbruksprodukter eller återanvända bi- eller restprodukter från framställningen. Vidare skulle den anpassas till marknadssituationen och ny teknik, varvid produktutveckling och kvalitet borde prioriteras. Inom skogssektorn skulle investeringarna främst rikta sig till små- och medelstora företag och avse projekt inom avverkning, terrängtransport och andra processer som föregår industriell sågning av träd. För skogsbruksprodukter, se vidare sidorna 22, 34 och 42.

1.4 Utgångspunkter för utvärderingen

Vidareförädlingsstödet har funnits sedan 1975 inom EU, men krav på programplan och utvärdering kom först inför perioden 1994-1999. Kommissionen utarbetade instruktioner för hur och när utvärderingar skulle göras.¹³

Utvärderingen skall avse stödets effektivitet och måluppfyllelse och utgöra ett underlag för framtida förändringar. Utvärderingen är ett gemensamt ansvar för medlemsstaterna och kommissionen, och skall utföras av respektive medlemsstat.

¹⁰ ARINCO 95SE 06007.

¹¹ Rådets förordning (EG) 951/97 (tidigare (EEG) 866/90).

¹² Rådets förordning (EEG) nr 867/90.

¹³ EU: s dokument VI/8879/99, "Working document, Guidelines for ex-post evaluation of measures under Regulation (EC) no 951/97".

Utvärderingen skall enligt kommissionens riktlinjer belysa inverkan av vidareförädlingsstödet på följande nivåer: hos primärproducenten, inom förädlingsindustrin, på nationell nivå och på EU-nivå. Den skall, i princip, täcka alla åtgärder kopplade till att förbättra vidareförädling och saluföring av jordbruksprodukter. För sektorer av mindre betydelse är det tillräckligt med finansiella och fysiska data. Skogssektorn undantas från utvärderingen på grund av att genomslaget blev begränsat.

Effekten på EU- nivå skall bedömas i förhållande till EU: s övergripande syfte med vidareförädlingsstödet det vill säga att stärka och omorganisera jordbruks- och skogsbrukssektorn vad gäller avsättning och bearbetning. Samtidigt skulle investeringarnas bärkraft liksom att jordbrukarna fick del i de ekonomiska fördelarna av åtgärden säkerställas. På nationell nivå avses den effekt man uppnått i förhållande till de nationella målen med programdokumentet.

EU: s syfte med utvärderingen samt de obligatoriska frågorna

Slututvärderingar är numera en obligatorisk del av strukturpolitiken. Detta gäller som nämnts ovan också för vidareförädlingsstödet. Avsikten med att göra en utvärdering av vidareförädlingsstödet är enligt EU att ¹⁴:

1. Klargöra inverkan av de individuella programmen (spd) och tillhandahålla en övergripande beskrivning av stödets effekter på EU-nivå
2. Främja en bättre samordning av olika resultat av utvärderingen
3. Öka insynen i och därmed tillförlitligheten för de individuella programmen och av det aktuella stödet
4. Möjliggöra en tillfredsställande uppföljning, inklusive en bättre implementering av landsbygdsprogrammet för perioden 2000–2006.¹⁵

Ett antal utvärderingsfrågor är gemensamma för alla medlemsländer inom EU. Frågorna A, B, D, E och F är obligatoriska, medan fråga C och G är frivilliga. Kopplat till frågorna finns också ett antal obligatoriska underfrågor, se bilaga 1.

¹⁴ EU: s dokument VI/8879/99, "Working document, Guidelines for ex-post evaluation of measures under Regulation (EC) no 951/97".

¹⁵ LBU 2000-2006, det vill programplanen för den nya, påbörjade perioden.

De gemensamma utvärderingsfrågorna är följande:

- I vilken utsträckning har investeringarna bidragit till att skapa ökad konkurrenskraft för jordbruksprodukter?
- I vilken utsträckning har råvaruproducenterna dragit nytta av investeringarna?
- I vilken utsträckning har investeringarna bidragit till förbättrad hälsa genom förbättrad hygienisk hantering?
- Vilken påverkan (positiv/negativ) har programmet haft i termer av utsläpp, avfall och åtgång av naturresurser?
- I vilken utsträckning har administrativa rutiner påverkat programmets genomslag?
- I vilken utsträckning har programmet styrts till avsedda företag/projekt?
- Hur adekvata är resultaten av programmet jämfört med målen?

1.5 Syfte och metod

SLI har genomfört en utvärdering av vidareförädlingsstödet under perioden 1995-1999. Utvärderingen är gjord utifrån, i första hand, stödets officiella målsättningar samt de obligatoriska frågorna som har specificerats av EU. Från SLI:s sida är det dessutom ett övergripande syftet att bedöma om offentliga medel används på ett effektivt sätt.

Frågan om de offentliga medlen, i detta fall vidareförädlingsstödet, används effektivt rymmer många överväganden. En fullständig utvärdering skulle innebära en kartläggning av stödets samtliga positiva och negativa effekter som sedan vägs samman. Det har dock inte varit möjligt att genomföra detta. Utvärderingen koncentrerar sig på att analysera olika direkta och indirekta effekter för de företag och branscher som erhållit stöd samt för råvaruproducenterna. Effekterna på inkomstfördelningen beaktas inte. Inte heller att beaktas att skatter i allmänhet har en störande effekt på samhällekonomin, det vill säga att en skattekrona kostar samhället mer än en krona.

Stödet har haft effekt om resurserna till följd av stödet allokeras på ett annorlunda sätt. Om den nya allokeringen är effektivare är effekten positiv. Effekterna av stödet definieras således som skillnaden mellan utfallet av de relevanta målvariablerna när stödet har erhållits med utfallet av att inte erhålla stöd. Det bör påpekas att effekterna av stödet inte skall förväxlas med effekterna av de investeringar för vilka företag erhållit stödet. Hade företagen investerat även utan stöd, får stödet, enligt definitionen ovan, ingen effekt fransett transfereringen.

Utvärderingen har gjorts med hjälp av två kompletterande ansatser: en branschstudie och en företagsenkät.

Branschstudien koncentreras på att försöka besvara de två frågorna A och B; har stödet bidragit till att skapa ökad konkurrenskraft för livsmedelsprodukterna och i vilken utsträckning leder investeringarna till en förbättrad situation för råvaruproducenterna? Dessa frågor är centrala för hela analysen och lämpar sig väl för att analyseras på branschnivån.

Vad som menas med konkurrenskraft är inte självklart. Vanligen avses företagets förmåga att tillverka och sälja sina produkter, utan förlust, i konkurrens med andra företag på marknaden.¹⁶ Hur en bransch eller ett enskilt företag kan försöka öka sin konkurrenskraft beror på vilka konkurrensmedel branschen eller företaget har. Konkurrensmedlen varierar med marknadssituationen. För företag som producerar relativt homogena varor och som möter ett givet pris på marknaden, är möjligheterna begränsade. Dessa företag kan endast förbättra sin konkurrenskraft genom att öka produktiviteten och därigenom sänka sina kostnader vid ett givet pris. På så sätt kan företaget få en ökad vinst som kan användas för till exempel nyinvesteringar. Företag som tillverkar varor som skiljer sig åt från konkurrenternas i fråga om olika egenskaper har ytterligare ett konkurrensmedel till förfogande. Dessa företag har större förutsättningar att påverka priserna på sina varor. De har viss möjlighet att ta ut ett högre pris än sina konkurrenter om detta motiveras med att produkten har en högre kvalitet än de som konkurrenterna erbjuder.

¹⁶ Se diskussionen i Lundberg, L. (1999). "Sveriges internationella konkurrenskraft: en begreppsdiskussion." Bilaga 5 till Långtidsutredningen 99.

Det finns ingen lätt tillgänglig information rörande karakteristika för varor som produceras av företag i olika branscher, det vill säga som är att betrakta som heterogena eller homogena. Vid analyserna i branschstudien definieras därför konkurrenskraft endast i termer av produktivitet. I analyserna jämförs produktivitetsutveckling och efterfrågan på råvaror i de branscher som erhållit stöd med de branscher som inte fått stöd. Stödets effekter mäts, i enlighet med definitionen ovan, som skillnader i produktivitet och efterfrågan på råvaror vid stöd respektive utan stöd. Analyserna genomförs med hjälp av statistiska metoder och baseras främst på industristatistiken.

Ökad konkurrenskraft studeras i branschstudien i termer av produktivitet. Effekter på produktivitet och råvaruförbrukning analyseras simultant. Anledningen till det är att produktivetsstudien tar sin utgångspunkt i en analys av produktionstillväxt i olika branscher. Ett företags produktion kan öka på två sätt; den kan öka genom en ökad produktivitet och den kan öka genom ökade insatser av produktionsfaktorer. En av dessa produktionsfaktorer är råvaror. Samtidigt är företagets efterfrågan på råvaror beroende av produktionen. Det går därför inte att separat analysera effekterna av subventioner på produktionstillväxt och råvaruförbrukning.

Uppläggningsen av enkätstudien utgår från de obligatoriska frågorna som specificerades av Kommissionen. Enkätstudien tar en kvalitativ ansats och syftar främst till att ge svar på frågorna C, D, E och F, men också fråga A och B belyses utifrån enkäten, som skickades till ett urval av de företag som fått stöd. För att försöka identifiera hur utfallet av målvariablerna skulle ha blivit utan stödet har enkäten även skickats till ett urval av företag som sökt men inte fått stöd. De företag som fått stöd ombads dels att bedöma vilken effekt stödet haft för företaget, dels vilken betydelse de genomförda investeringarna/projekten haft på olika målvariabler, som till exempel hygien och yttre miljö. Resultatet visar således främst hur mottagarna själva har uppfattat stödet och dess effekter.

Rapporten har följande disposition. I kapitel två diskuteras motiv för och möjliga effekter av subventioner. Därefter ges i kapitel tre en beskrivning av hur stödet har tillämpats i Sverige och en analys av tillämpningen. I kapitel fyra redovisas resultaten från enkät- respektive branschstudien. Slutligen ges i kapitel fem en sammanfattning av rapporten och en diskussion om slutsatser och resultat.

2

Subventioner – motiv och effekter

2.1 Motiv

Den offentliga sektorn kan på flera sätt påverka villkoren för företagandet. Det sker främst genom olika slags regleringar av företagens verksamheter och stöd till företagen. Valet av medel beror på vilket syfte som statsmakterna har med åtgärden. Avsikterna med företagsstöd och andra former av statsbidrag är oftast att styra och fördela konsumtion och/eller produktion mot ett samhällsoptimalt läge (Ds 1992: 46). I Ds 1995:14 klassificeras motiven eller målen på följande sätt:

Effektivitetsmål: De vanligaste skälen för införandet av stöd, är att dessa skall korrigera för externa effekter, kollektiva varor, stordriftsfördelar eller monopolism.¹⁷

Stabiliseringspolitiska motiv: vid lågkonjunkturer kan subventioner vara ett sätt att stimulera företags investeringar, sysselsättning eller konsumtion.

Fördelningspolitiska mål: ofta vill statsmakterna med stöd av olika slag påverka inkomstfördelningen mellan olika grupper av individer och hushåll.

Paternalism: samhället underkänner de val som konsumenterna träffar. Genom stöd kan därför statsmakterna vilja påverka konsumtion av vissa varor eller tjänster.

"Second-best": stöd kan ges för att motverka negativa effekter av andra offentliga ingripanden, t.ex. skatter.

Inget av motiven ovan kan sägas vara tillämpligt för vidareförädlingsstödet. Syftet med vidareförädlingsstödet är att öka kostnadseffektiviteten hos företagen genom att främja en förbättrad och rationaliserad behandling, bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter.

Syftet med kapitalsubventioner i allmänhet är att ge upphov till ökad produktion i företagen eftersom företagen ges incitament till att investera vilket ger en

¹⁷ En kollektiv vara är en vara som kan konsumeras av många samtidigt utan att utesluta andra. Detta till skillnad från privata varor där konsumtionen av varan utesluter andras konsumtion. Öppet landskap är exempel på en kollektiv vara medan kött från betande djur är exempel på en privat vara.

ökning av produktionskapaciteten. Denna typ av produktionsökning är dock tillfällig och kräver en fortsatt subventionering för att upprätthållas (Bergström [1999]). Utifrån ett långsiktigt tillväxtperspektiv är det angeläget att stöden leder till att produktivitetsutvecklingen i företagen blir högre jämfört med om de inte hade erhållit stödet. Produktiviteten i företagen ökar om stödet ger upphov till en ökad teknisk utveckling eller om investeringen möjliggör ett ökat utnyttjande av stordriftsfördelar. Därigenom kan företagen inom livsmedelsindustrin öka sin konkurrenskraft vilket är ett övergripande mål för vidareförädlingsstödet.

2.2 Effekter

En utvärdering av ett stöd syftar till att bidra till kunskap om hur stödet påverkar mottagarna av stödet och andra aktörer i olika avseenden. En effektanalys av vidareförädlingsstödet handlar om att jämföra utfallet av en målvariabel (produktivitet, förbättrad hygien i livsmedelshanteringen m.m.) med utfallet av att inte erhålla stöd. Effekterna av stödet definieras då som skillnaden mellan de två utfallen [Zetterberg, J. (1996)]. En sådan effektutvärdering kan göras genom att analysera effekten av stödet på produktivitetsutvecklingen för de branscher inom livsmedelsindustrin som erhållit stöd jämfört med de branscher som inte erhållit stödet. Effekten definieras då som skillnaden i produktivitetsutveckling mellan de olika branscherna. Vid en sådan utvärdering är det viktigt att man använder en metod som tar hänsyn till andra faktorer som ger upphov till skillnader i produktivitet mellan de olika branscherna.

I denna utvärdering analyseras om stödet har fått denna *direkta effekt* på produktivitetsutvecklingen för de branscher som erhållit stöd. Analysen syftar till att undersöka om stödet har gett upphov till en ökad produktivitetsutveckling för de branscher som erhållit stöd. Det är även möjligt att stödet har lett till en minskad produktivitet. Stödet medför att investeringar kan genomföras till en lägre kostnad. Om investeringarna leder till en för hög användning av kapital i förhållande till andra produktionsfaktorer kan detta leda till en ineffektiv resursanvändning.

En fullständig effektanalys upphör dock inte vid att konstatera skillnader mellan de olika utfallen av att erhålla stöd eller inte. En fullständig analys förutsätter en kartläggning av stödets samtliga positiva och negativa effekter som sedan vägs samman. Vidareförädlingsstödet kan ha fått effekter inte bara för de som erhållit stödet, direkta effekter, utan även för de företag och branscher som inte fått del

av stödet. Dessa *indirekta effekter* kan inte bara förstärka de direkta effekterna utan också motverka dem.

Stöden kan påverka konkurrenterna på flera olika sätt och därigenom få en snedvridande effekt på konkurrensen på marknader. I princip finns det två olika sätt som subventioner snedvrider konkurrensen på. För det första påverkas företags beslut att etablera sig eller stanna kvar på en marknad och för det andra kan subventioner påverka marknadspriser genom att minska det subventionerade företags produktionskostnader. Stöd som ges i syfte att minska företags fasta kostnader påverkar främst företags beslut att etablera sig på eller lämna en marknad. Dessa stöd kan påverka konkurrensen negativt och leda till en ineffektiv fördelning av produktionen. Antag att det finns ett begränsat antal företag på en marknad, t.ex. tre stycken, och att företaget med de högsta kostnaderna mottager en subvention. Vid en minskad efterfrågan finns bara utrymme för två företag på marknaden. Normalt sett skulle företaget med de högsta kostnaderna ha fått lämna marknaden. Om subventionen leder till att istället något annat företag får lämna marknaden innebär detta att produktionen hos de kvarvarande företagen är mindre effektiv än den skulle ha varit utan subventioner.

Stöd som ges till att minska ett företags rörliga kostnader påverkar i större utsträckning priset på företagets produkter. Genom att marginalkostnaderna sänks kan företaget ta ut ett lägre pris och därigenom öka sin konkurrenskraft. Det medför en risk för att andra företag kan komma att konkurreras ut på marknaden.

Om stödet leder till en förbättring av företagets konkurrenskraft, t.ex. genom en ökad teknisk utveckling, kan konkurrenskraften för övriga företag inom landet försämrats. Den ökade konkurrenskraften gör att företagets betalningsförmåga ökar. En ökad efterfrågan på insatsfaktorer från företagets sida kan komma att driva upp löner och faktorpriser. Om det sker försämrats konkurrenskraften för andra företag vilka inte kunnat sänka sina kostnader genom ökad produktivitet. Om de investeringar som genomförs på grund av stödet leder till en ökad produktivitet och konkurrenskraft hos de företag som erhåller stödet, finns alltså en risk för att konkurrenskraften för andra företag försämrats.

Underleverantörer, som råvaruproducenter, kan också påverkas av stödet. För underleverantörer eller producenter av komplementära varor kan stödet få flera positiva effekter. T.ex. kan den resultera i en ökad efterfrågan på varor eller tjänster och leda till överföring av kunskap från förbättringar av produktionsteknologi som ett subventionerat projekt ger upphov till. Det kan emellertid också få negativa konsekvenser om det subventionerade företaget genom utveckling av nya produkter minskar sin efterfrågan hos underleverantörer eller om efterfrågan på komplementära varor minskar. Analyserna av stödet kommer även att behandla indirekta effekter för råvaruproducenterna då stödets effekter på efterfrågan på råvaror undersöks.

Inom ramen för den här utvärderingen kan inte alla de ovan nämnda effekterna behandlas. I fokus för utvärderingen står de direkta effekterna för de företag och branscher som erhållit stöd samt indirekta effekter för råvaruproducenter. Om stödet har fått positiva eller negativa effekter på produktivitetsutveckling och råvaruförbrukning m.m. är en central fråga i analyserna. Om stödet innebär en subvention av investeringar som ändå skulle ha vidtagits så blir effekterna att företagen erhåller en omotiverad vinstökning men effekterna på investeringarna uteblir.

3

Stödets tillämpning i Sverige

3.1 Bakgrund och mål

För stora delar av livsmedelsindustrin i Sverige innebar EU- inträdet (liksom redan EES-avtalet 1994) en påtagligt ökad konkurrens med en nödvändig anpassning till ett nytt kostnadsläge och till skärpt lagstiftning avseende bland annat hygien vid produktion och lagring. Anläggningarna skulle godkännas för att livsmedlen skulle få säljas inom EU. En viss anpassning av strukturen inom jordbruket och livsmedelsindustrin hade påbörjats redan före EU-inträdet, men att deltagandet i EU: s inre marknad ytterligare skulle höja konkurrenstrycket framstod som klart. Vidareförädlingsstödet syftade till att förbättra strukturen i vissa råvarusektorer. Det har utgått till företag inom livsmedelsindustrin för att främja investeringar som förbättrar och rationaliserar förädling och avsättning av jordbruksprodukter.¹⁸

För att få del av stödåtgärden och därmed av EU: s delfinansiering skulle ett programdokument upprättas. Programdokumentet var till formen en investeringsplan på sektorsnivå inom livsmedelsindustrin. Den byggde på sektorsplaner och uppskattade behov av investeringar för den aktuella stödperioden. Framtida utvecklingsmöjligheter för avsättning av jordbruksprodukter skulle beaktas, och därmed bidra till att uppnå syftet att skapa förutsättningar för fortsatt sysselsättning inom jordbruket och på landsbygden.

Respektive branschorganisation¹⁹ deltog i arbetet med att ta fram ett underlag och för varje sektor (bransch) sattes ett övergripande mål och ett antal huvudmål och delmål upp. Detta mynnade ut i ett förslag från Jordbruksverket respektive Skogsstyrelsen till regeringen avseende investeringsåtgärder under perioden 1995–1999, det så kallade samlade programdokumentet, spd. De stödberättigade sektorerna utsågs ”med hänsyn till att det fanns ett behov av att förbättra förhållandena i råvarusektorn främst till följd av EU- medlemskapet och reformen av den gemensamma jordbrukspolitiken samt med hänsyn till att

¹⁸ Jordbruksverkets vägledning till EU: s regler (1998). ”Stöd till investeringar för förädling och avsättning av jordbruksprodukter”.

¹⁹ Se Källförteckning, Intervjuer och förfrågningar, för uppgift om vilka branschföreningar som deltagit.

sektorerna kunde medverka till att uppfylla målen för 5b”.²⁰ För Mål 5b var även sysselsättningsaspekten relevant.

Fördelningen av stödet mellan olika sektorer inom livsmedelsindustrin och mellan olika regioner inom landet fastställdes före införandet i och med att det samlade programdokumentet, spd, godkändes av Kommissionen. Stödet fördelades dels mellan strukturfondernas mål (5a, 5b och 6), dels efter sektorernas redovisade inbördes behov. Stödet har utgått till följande sektorer: kött inklusive renkött, mjölk och mjölkprodukter, fågelkött, grönsaker, frukt och bär, blommor och plantor samt potatis. Totalt budgeterades cirka 370 miljoner kronor i stöd för programperioden, varav 274 miljoner kronor avsåg livsmedelsindustri inom Mål 5a, 50 miljoner kronor Mål 5b och 44 miljoner kronor avsåg livsmedelsindustri inom Mål 6.

Programmet syftade till ”att anpassa svensk livsmedelsindustri så att dess konkurrenskraft inom EU stärks”.²¹ Huvudmålet formulerades enligt programplanen på följande sätt:

Huvudmål för det svenska programmet:

”Utveckla långsiktigt lönsamma och konkurrenskraftiga förädlingsföretag inom de prioriterade sektorerna genom att bland annat förbättra och rationalisera produktionen samt genom en ökad förädlingsgrad, produktutveckling, förbättring av produktkvaliteten, miljöförbättrande åtgärder och god djuromsorg medverka till bättre avsaltningsmöjligheter för produkterna. Detta för att bibehålla avsaltningen av råmaterial och säkra primärproducenternas inkomster i råvarusektorerna.”

²⁰ Programdokument för förädling och avsaltnings av jordbruks- och skogsbruksprodukter 1995-1999.

²¹ Programdokument för förädling och avsaltnings av jordbruks- och skogsbruksprodukter 1995-1999

Vidareförädlingsstödet infördes också som en åtgärd inom Mål 6-området, och målet uttrycktes på i princip samma sätt:

Huvudmål för programmet inom Mål 6:

"Huvudmålet är att utveckla och anpassa livsmedelsindustrin inom Mål 6-området så att den blir konkurrenskraftig inom EU samt att förbättra försäljningen och vidareförädlingen av produkter av hög kvalitet som är producerade på ett miljövänligt sätt och med ett gott djurskydd."

Övriga formulerade mål för programmet var godkännande och fullbordande av 180 projekt till och med den 31 december 1999. För Mål 6- området var motsvarande mål att 50 utvecklingsprojekt skulle ha startats. Dessutom skulle miljöförbättringar inom respektive bransch följas under perioden. Ett antal resultatindikatorer på övergripande nivå finns också. De är dock inte formulerade på ett sådant sätt att de kan anses mäta effekter av stödet.

3.2 Sektorer och belopp

Tiden för införandet av program, organisation, administration och åtgärder inom strukturfonderna i samband med EU-inträdet var mycket knapp. Av den aktuella programperioden 1994-1999 hade ett år passerat när Sverige började ta del av fonderna under 1995. Beslut och utbetalning av vidareförädlingsstödet kom därför endast igång i liten skala under 1996, och tog fart först under 1997, se tabell 1 nedan.

Tabell 1. Offentlig och privat finansiering av investeringar till vilka stöd har utgått, 1996-1999, tusen kronor

	Offentligt stöd	Privata investeringsutgifter
1996	1 922	9 060
1997	187 407	873 735
1998	70 463	328 132
1999	69 072	323 568
Summa	328 864	1534 495

Källa: Statens jordbruksverk, 2000. Tabellen visar situationen per december 1999.

Vidareförädlingsstödet omfattning var ett resultat av förhandlingarna i samband med EU-inträdet. Kostnaden var dessutom fördelad per år och mellan

målområdena 5a och 5b och sektorsvis (branschvis). Samma stödnivå, 17,5 procent av kostnaden för investeringen, utgick inom Mål 5a och 5b. Stödfördelningen till Mål 5b baserades på den andel av investeringarna inom respektive sektor som enligt programdokumentet beräknades göras inom det geografiska område som Mål 5 b utgjorde. För Mål 6 fanns en egen budget och stödnivån var högre och uppgick till 21,5 procent.

Av tabell 2 nedan framgår den relativa fördelningen av stödet mellan de olika branscherna, utfall för åren 1997-1999. Mjölks och mjölkprodukter prioriterades högst i Sverige, därefter köttsektorn och sektorn för fågelkött.

Tabell 2. Procentuell fördelning av stödet till olika branscher

	Kött	Fågelkött	Mjölks	Potatis	Grönsaker	Blommor
1997	27,0	17,0	34	6,0	15,6	0,4
1998	26,5	11,0	53	2,0	7,0	0,5
1999	23,4	15,2	39	14,0	6,7	1,7
Total	27,6	12,4	40	8,2	10,5	1,3

Källa: Statens jordbruksverk, 2000

Hur betydelsefulla stöden har varit för de olika branscherna framgår om de relateras till investeringar och produktion inom respektive bransch. För dessa beräkningar har industristatistiken och den branschindelning som följer av denna använts. Den kan "översättas" till sektorsindelningen ovan. För blommor och plantor går det dock inte att göra dessa beräkningar eftersom de inte ingår i industristatistiken. Stödet har haft störst betydelse under år 1997, då även 1996 års belopp betalades ut, och för sektorn fågelkött, se tabell 3 nedan.

Tabell 3. Vidareförädlingsstödet andel av totala investeringar inom sektorn respektive år, fasta priser (procent)

	Kött	Fågelkött	Mjölks	Potatis	Grönsaker
1996, 1997	11.3	48.3	14.3	10.1	35.5
1998	5.0	10.9	4.4	0.6	4.2
1999	4.0	21.0	3.3	6.6	6.8

Källa: Statens jordbruksverk, 1999 och SCB Industristatistiken. Anm: investeringsstödet har räknats om till fasta priser med hjälp av investeringsdeflater för de olika branscherna.

Stödets andel av produktionen har genomgående varit låg under perioden, och haft störst betydelse inom sektorn för fågelkött, se tabell 4 nedan.

Tabell 4. Vidareförädlingsstödet som andel av produktionen, fasta priser (procent)

	Kött	Fågelkött	Mjolk	Potatis	Grönsaker
1997	0.2	1.6	0.3	0.4	1.5
1998	0.1	0.4	0.2	0.0	0.2
1999	0.1	0.7	0.1	0.3	0.3

Källa: Statens jordbruksverk, 1999 och SCB Industristatistiken. Anm: investeringsstödet har räknats om till fasta priser med hjälp av investeringsdeflater för de olika branscherna.

I tabell 5 nedan visas hur beloppen budgeterades per sektor och hur mycket som faktiskt har beviljats respektive sektor under programperioden. Som framgår har för det första medel flyttats från Mål 5b till Mål 5a, och för det andra omfördelningar skett mellan sektorerna inom respektive målområde.

Tabell 5. Budget och beviljat belopp per bransch, Mål 5a och 5b, miljoner kronor

Vidareförädlingsstöd	Budget Mål 5a	Beviljat Mål 5a	Budget Mål 5b	Beviljat Mål 5b
Kött	77,022	84,285	5,130	4,264
Mjolk- och mjolkprodukter	89,861	92,624	25,678	23,888
Fågelkött	30,809	35,281	5,130	6,150
Grönsaker, frukt och bär	27,990	29,524	5,130	5,354
Blommor och plantor	10,274	4,45	0	0
Potatis	28,244	25,109	2,565	2,430
Skogsbrukets produkter	10,049	7,393	4,327	0,929
Summa	274,249	278,666	47,961	43,015

Källa: spd och SJV. Budget avser 1995 och beviljat belopp december 1999.

Inom Mål 5b har alla som sökt och varit berättigade fått del av stödet. Här har det i stället varit problem med att hitta berättigade projekt i förhållande till budgeterade medel, förutom för sektorn för fågelkött. En förklaring är att framförallt den storskaliga livsmedelsindustrin inte är lokaliserad till Mål 5b-området. Koncentrationstendenserna har förstärkts under 90-talet.²² Livsmedelsproduktion förläggs inte till glesbefolkade områden, utan där konsumenter och efterfrågan finns.

För Mål 5a har efterfrågan på stöd totalt sett vida överstigit medlen, framförallt inom köttsektorn. Medel har fördelats om till förmån för kött och fågelkött,

²² Konkurrensen i Sverige under 90-talet, bilaga1.Livsmedelsområdet. Konkurrensverket, Stockholm

deras respektive andel av beviljade medel överstiger andelen i budgeten. Motsatt förhållande gäller för skogsbrukets produkter, blommor och plantor samt potatis. Där har det varit svårare att hitta projekt som uppfyllt kriterierna för stöd. För blommor och plantor till exempel, har de flesta projekt bedömts ingå i primärproduktionen vilket förklarar det låga utnyttjandet.

Skogsbrukets produkter hade en budget på cirka 14 miljoner kronor. Totalt har fem projekt inom fyra olika företag beviljats medel. Ett projekt är helt avslutat och slututbetalat, 3,1 miljoner kronor. Ett av företagen som beviljats stöd har avskrivit sitt projekt och inte alls utnyttjat beviljade medel. De tre återstående kan ansöka om sina beviljade medel fram till december 2001.

Motsvarande sammanställning för Mål 6- området visar att utfallet inte stämt överens med förhandsbedömningen. Förklaringen är densamma som för Mål 5 b, det vill säga att livsmedelsföretagen är lokaliserade till tätbefolkade delar av landet. För mjölk och mjölkprodukter har budgeterade medel dock kunnat utnyttjas.

Tabell 6. Budget och beviljat belopp per bransch, Mål 6, miljoner kronor

Vidareförädlingsstödet	Budget	Beviljat
Kött	6,0	1,488
Mjölk- och mjölkprodukter	21,5	19,185
Frukt, grönsaker och bär	4,61	0,126
Renkött	12,29	1,077
Summa	44,5	21,876

Källa: spd och SJV. Budget avser 1995 och beviljat belopp december 1999.

För Mål 6 gick inte budgeterade medel åt. Medlen har dock inte flyttats från Mål 6-området. Anmärkningsvärd är den låga utnyttjandegraden av stödet inom undersektorn renkött.

De beviljade medlen har fördelats jämnt över åren vilket har inneburit att ca 20 procent har fördelats varje ansökningsomgång. En ansökningsomgång har i princip tagit två år att fullborda, det vill säga från ansökan till slututbetalning. I dagsläget (januari 2001) är cirka 80 procent av beviljade medel utbetalda, eller 287 av 333 miljoner kronor. Nedan görs en sammanställning av den aktuella situationen uppdelad per sektor och geografiskt område. Anslagna medel har som synes i stor utsträckning utnyttjats under perioden. Kolumnen utbetalda

medel visar summa utbetalda medel per den 25 januari 2001. Beloppen ändras i takt med att investeringsprojekten slutförs. Det totalt beviljade beloppet beräknas bli utbetalt under år 2001.

Tabell 7. Anslagna, beviljade och utbetalda medel 1995-2000, miljoner kronor

Sektor och geografiskt område	Anslagna medel	Beviljade medel	Utbetalda medel
Köttsektorn, ej målområde	84,285	84,285	72,372
Köttsektorn, mål 5 b	4,264	4,264	3,169
Köttsektorn, mål 6	1,488	1,488	1,475
Mjölksektorn, ej målområde	92,624	92,624	76,339
Mjölksektorn, mål 5 b	23,888	23,518	19,097
Mjölksektorn, mål 6	19,185	17,811	16,210
Fågelsektorn, ej målområde	35,281	35,281	32,338
Fågelsektorn, mål 5 b	6,15	6,15	5,867
Potatissektorn, ej målområde	25,109	25,017	19,992
Potatissektorn, mål 5 b	2,43	2,430	2,430
Frukt- och gröntsektorn, ej mål	29,524	29,524	29,016
Frukt- och gröntsektorn, mål 5 b	5,354	5,347	4,856
Frukt och gröntsektorn, mål 6	0,126	0,126	0,126
Rensektorn, mål 6	1,077	0,784	0,618
Blommor, ej målområde	4,45	4,39	3,577
Totalt	335, 24	333,039	287,481

Källa: SJV

Sammanlagt har 631 olika projekt fått del av stödet. Av dessa utgör projekt inom köttsektorn 268 stycken (42 procent) och projekt inom sektorn mjölk och mjölkprodukter 183 stycken (29 procent).

Inom Mål 6-området har 47 projekt beviljats stöd, och av dessa befinner sig 32 inom området mjölk och mjölkprodukter. Inom undersektorn renkött har 5 projekt beviljats stöd.

Tabell 8. Antal projekt och företag, vidareförädlingsstödet

	Totalt	Varav mål 6
Antal projekt som sökt stöd	1 220	
Antal projekt som fått stöd	631	47
Antal projekt som inte fått stöd	589	
Antal företag som sökt stöd	408	
Antal företag som fått stöd	233	16
Antal företag som inte fått stöd	175	

Källa: Egen bearbetning av Jordbruksverkets databas. Antal företag sorterade efter organisationsnummer, 1999.

Strukturen inom köttsektorn är en förklaring till att antalet ansökningar varit så stort. Den privata delen av köttsektorn är småskalig och består av cirka 150 olika företag, varav merparten finns inom styckning och chark. Mjölksektorn däremot är storskalig, med 16 mejeriföretag.

3.3 Genomförandet

Vidareförädlingsstödet administreras av Jordbruksverket, som tar emot ansökningar, fattar beslut, kontrollerar att investeringen genomförs på ett korrekt sätt och slutligen betalar ut beloppet. För övriga stöd inom Mål 5a var det länsstyrelsen som tog emot ansökningar, fattade beslut och kontrollerade, medan Jordbruksverket enbart hade den utbetalande och kontrollerande funktionen. Organisation och handläggning byggdes upp i samband med att stödet infördes, och delvis under stor brådska. Handläggningsrutiner och beslutsgrunder växte fram successivt.

Ansökan om stöd skulle ske under perioden 1 januari – 30 april. Beslut om stöd fattades en gång per år. Stöd lämnades inte för eget arbete och inte om investeringskostnaden var lägre än 5 000 kr. Stödet avsåg anskaffning av ny processutrustning, inte begagnad.

Inledningsvis skulle ansökan lämnas in innan investeringen påbörjats, men detta ändrades från och med 1998 års ansökningsomgång. Då kunde även ansökningar lämnas in för redan påbörjade projekt.

”Saluföring” har i tillämpningen tolkats som riktat mot primärproducentens möjlighet att saluföra, det vill säga sälja, sin produkt. Stöd har inte utgått till marknadsföring eller till detaljistledet. Stöd lämnades heller inte till

investeringar i primärproduktionen. Inom trädgårdssektorn var detta ett problem, eftersom det för lågförädlade produkter kan var svårt att dra gränsen mellan var primärproduktion upphör och förädling tar vid.

Investeringen skulle vara godkänd av Jordbruksverket liksom den kostnad som var berättigad till stöd. I vissa fall kunde bara en del eller delar av ett investeringsprojekt bedömas som stödberättigat. För projektet i sin helhet kunde då stödnivån understiga fastställda 17,5 procent.

3.4 Analys av tillämpningen

Vidareförädlingsstödet syftade till förbättringar och rationaliseringar i förädlingsledet med sikte på att säkra avsättningen för råvaruproducenterna. Det begränsades till att avse förädling och avsättning av råvaror producerade inom EU (inte tredje land) samtidigt som slutprodukten sammansättning också begränsades genom att stöd endast utgick till investeringar där slutprodukten fanns upptagen i Romfördragets bilaga två. Av bilaga två framgår vilka jordbruksprodukter och vilken förädlingsgrad som omfattas av CAP. Där framgår produkternas nummer enligt Bryssel-nomenklaturen. Motsvarande numrering i kapitel och undergrupper finns i tulltaxan.

Produkterna i bilaga två kännetecknas av att de har en relativt låg förädlingsgrad, det vill säga befinner sig relativt nära jordbruksledet.²³ Regelverket har alltså begränsats till existerande förädlingsgrader och inte uppmuntrat till innovationer. Ett sätt att praktiskt hantera regeln angående EU-råvaror och förädlingsgrad blev att avdrag på stödet i vissa fall gjordes i förhållande till hur ”felaktig” produkten var. Om till exempel en charkuteriprodukt innehöll fem procent kryddor med ursprung utanför EU, gjordes ett avdrag med fem procent på investeringsstödet.

Redan i det svenska programdokumentet, där de olika sektorernas investeringsbehov för de närmaste fem åren preciserades, framgår att åtgärder för att rationalisera produktionen ansågs vara viktigast, utom för mejerisektorn. Nya regler, speciellt en omfattande anpassning till EU: s livsmedelslagstiftning angående hygien tillkom. Detta ställde stora krav på framförallt köttsektorn.

²³ För att åskådliggöra detta kan nämnas att *Frödinge Ostkaka* (en svensk exportframgång till England) som i princip enbart består av jordbruksprodukter (mjölk, ägg, socker) inte ingår i bilaga 2 utan räknas som industrialiserad och ingår i tulltaxans ”Kapitel 21”.

Vissa företag hade vidtagit åtgärder redan i samband med EES-avtalet (utan stöd), men för flertalet återstod mycket att göra.

Behovet av anpassningsåtgärder till nya regler avseende hygien var således stort för många företag. Eftersom stödet utgick till generella åtgärder som många företag behövde vidta samtidigt, till exempel bygga om produktionslokaler så att inte olika flöden skulle korsas, utvecklades en handlägningsrutin för att ge en rättvis fördelning. I de sektorer där ansökningarna om stöd överskred tillgängliga medel valdes vissa åtgärder ut som prioriterade för vissa år. Detta innebar att alla som sökte stöd för den åtgärd som blev prioriterad ett visst år också fick del av stödet. Eller uttryckt på ett annat sätt: stödet ”fördelades ut” på så många som möjligt. Detta gällde framförallt Mål 5a. Åren 1995 och 1996 prioriterades i köttsektorn investeringar i byggnader (innebär hygienåtgärder), år 1997 och 1998 processutrustning och under 1999 datorer. Företagen visste inte i förväg vilken typ av åtgärder som skulle prioriteras ett visst år, och det har framkommit i enkätundersökningen att detta kunde upplevas som godtyckligt.

Ett försök att skatta vad denna ”utfördelning” av stödet betydde för stöd-mottagarna har gjorts för år 1999. Då alla ansökningar beaktas, det vill säga även de som senare sorterades bort på grund av att de inte var prioriterade åtgärder, innehöll fel råvaror eller inte var en stödberättigad investering, blir den faktiska stödprocentsatsen inom framförallt köttsektorn väldigt låg, cirka 2 procent. Eller omvänt, så visar det hur stor efterfrågan det var på stödet även under det sista året.

Tabell 9. ”Utfördelningseffekten” inom respektive sektorer, 1999

	Totalt Investeringsbelopp mkr	Sökt stödbelopp (17,5%)	Beviljat stöd, mkr	Faktiskt stöd, %
Kött	790 371	137 911	15 882	2,0
Mjölk	307 762	54 285	26 977	8,8
Fågelkött	137 339	24 034	10 533	7,7
Grönsaker/frukt/bär	136 969	23 792	4 612	3,4
Potatis	67 538	11 475	9 505	14,1

Om de ansökningar med felaktig råvara eller där åtgärden i sig inte var prioriterad det aktuella året tas bort blir motsvarande siffra för köttsektorn 9

procent och för mejeri 15 procent. Utfördelningen ledde till att stödnivån inte kom upp i de avsedda 17,5 procenten. Spridningen inom sektorerna är dock stor i vissa fall. Enligt Jordbruksverket har situationen varit likartad under alla år, det har varit stor efterfrågan på stödet.

Merparten av stödet har satsats på rationaliseringsåtgärder. Det har utgått till ny processutrustning, och en sådan investering leder till rationalisering, men bidrar samtidigt till högre kvalitet och ökad hygienisk standard. Följande skattning av uppdelningen på olika huvudkategorier kan göras (SJV, 2000):²⁴

Tabell 10. Fördelning på olika stödkategorier

Stödkategorier	Beviljat belopp, miljoner Kr	Fördelning, %
Byggnader	120	36
Processutrustning	200	60
Datorer (ej i processutrustning)	13	4
Summa	333	100

Hygieninvesteringar hänför sig till kategorin ”byggnader” och rationalisering och produktkvalitet hänför sig till kategorin ”processutrustning”.

Kategorin byggnader kan delas in i undergrupperna nybyggnad, hygien, renovering och rationalisering. Dessa går naturligtvis ”in” i varandra, det vill säga leder till mer än en effekt samtidigt. Olika effekter går inte att hålla isär. Även nybyggnad har syftat till rationellare och mer hygienisk hantering. I tabell 11 visas på svårigheterna med att renodla syftet med vissa åtgärder och därmed svårigheten att avläsa enskilda effekter.

På samma sätt har en investering i processutrustning många olika effekter samtidigt. Motsvarande uppdelning som för byggnader har skattats enligt nedan, och sammantaget visar dessa fördelningar att de effekter som tydligast bör gå att avläsa är förbättrad hygienisk kvalitet samt mer rationell produktion.

²⁴ I SJV: s uppföljning har inte denna uppdelning gjorts löpande, och därför har en skattning fått göras i efterhand.

Tabell 11. Fördelning av undergrupper inom stödkategori byggnad*

	Uppskattad fördelning, miljoner Kr	Fördelning %
Nybyggnad	70	60
Hygien	60	50
Renovering	50	42
Rationalisering	20	17
" Summa "	"200"	"190" %

* Eftersom investeringarna överlappar varandra summerar fördelningen till mer än 100 %.

Som framgår ovan av tabell 12 har tyngdpunkten legat främst på processutrustning och därefter på byggnader. Stödet till processutrustning har syftat till rationalisering (lägre kostnader) men har även till stor del använts till rena ersättningsinvesteringar.

Tabell 12. Fördelning av undergrupper inom stödkategori processutrustning*

	Uppskattad fördelning, miljoner Kr	Fördelning %
Rationalisering	150	75
Ersättningsinvesteringar	100	50
Nyinvesteringar	50	25
Kvalitet	20	10
Yttre miljö	5	3
" Summa "	"325"	"163" %

* Eftersom investeringarna överlappar varandra summerar fördelningen upp till mer än 100 %.

Att ersättningsinvesteringar har fått en stor tyngd förklaras av rättviseaspekten, alla som var berättigade skulle få del av stödet. Investeringarna i processutrustning fick dock i vissa sektorer - till exempel sektorn för grönsaker, frukt och bär - inte leda till ökad kapacitet. I så fall skulle produktion motsvarande kapacitetsökningen avvecklas någon annanstans. Produktkvalitet har, liksom miljö, bara i väldigt liten omfattning varit motiv för att få stöd. Båda är mål som kräver aktiva åtgärder, samtidigt som båda två ofta kommer "på köpet" i och med ny utrustning. Stödet till byggnader kan i stor utsträckning kopplas till åtgärden hygien, eftersom renovering inneburit nya golv och innerväggar. Framförallt under början av programperioden var detta en åtgärd som företagen egentligen var tvingade att vidta för att leva upp till EU: s livsmedelslagstiftning.

Förutom styrningen av stödet till vissa nödvändiga åtgärder har stödet huvudsakligen gått till stora företag, dels på grund av strukturen inom livsmedelsindustrin, dels på grund av att stödet utgick till olika investeringsprojekt och inte till företagen som sådana. Ett stort företag i en kapitalintensiv bransch har en större investeringsvolym och fler projekt än ett litet. Åtta storföretag har fått cirka 60 procent av stödet. Det bör påpekas att dessa i inledningen av programperioden var ungefär dubbelt så många till antalet, men att strukturförändringar och sammanslagningar har ägt rum under perioden.

Stödet avsåg bara anskaffning av ny processutrustning, inte begagnad. Detta kan ha lett till att inte alltid den billigaste lösningen valdes av företagen eftersom man räknade med att få del av stödet.

Kostnaden för handläggningen beräknas ha uppgått till cirka 15 miljoner kronor under programperioden (SJV, Örjan Zetterqvist).²⁵ Kostnaden för organisation och handläggning motsvarar drygt fyra procent av stödet. Motsvarande siffra för Mål 5a jordbruk, (det vill säga startstöd, investeringsstöd, kompensationsbidrag och vidareförädlingsstödet sammantaget) har beräknats uppgå till åtta procent.²⁶ Den senare bedömningen gjordes dock efter halva programperioden och är därför något osäker.

Många företag har sökt och fått stöd mer än en gång, och de större företagen med centraliserade administrativa funktioner har återkommit år efter år. Enligt uppgift från den gruppansvarige för stödet på Jordbruksverket är det ytterst få företag som väntat in Jordbruksverkets beslut innan de startat projekten.

Mängden ansökningar var inledningsvis mycket stor, och ett sätt att praktiskt hantera detta och fördela medlen rättvist var att utgå från konkurrenssituationen på marknaden. Konkurrensneutraliteten tillgodosågs inom mjölksektorn via andelen invägd mjölk. Inom köttsektorn fördelades medlen mellan det producentkooperativa blocket och det privata utifrån marknadsandel i försäljningsledet.

²⁵ Med förberedelse- och avslutningsarbeten bedöms arbetet ha pågått i 7,5 år och bedrivits av i genomsnitt 3,5 årsanställda.

²⁶ Statskontoret, 1997:13, Genomförandet av EU:s strukturstödsprogram.

Tillämpningen av stödet har inte haft en styrande effekt utan istället styrts av ny lagstiftning och konkurrenssituationen på den svenska marknaden. Den förändrade konkurrenssituation som i samband med EU-inträdet påverkade alla inom respektive sektor lika har varit en utgångspunkt.

4

Utvärdering av stödet

Motivet för den valda ansatsen med en branschstudie och en enkät till berörda livsmedelsföretag är att det är företagets samlade situation på marknaden som är intressant, inte effekten av ett eller flera enskilda investeringsprojekt. Detta är speciellt viktigt för råvaruleverantören och de framtida avsättningsmöjligheterna för råvaran.

I detta kapitel redovisas först enkätstudien och därefter branschstudien. Därpå följer en jämförelse med andra studier där liknande stöd har analyserats.

4.1 Enkätstudien

Inledande diskussion

Fokus i enkätstudien ligger på hur genomförandeprocessen har fungerat och hur stödformen har uppfattats inom livsmedelsindustrin. Stödet utgick till enskilda investeringsprojekt i företagen, men det är hur företagen har upplevt att stödmöjligheten har påverkat företagets agerande och situation som enkätundersökningen vill belysa. Det är troligt att företagen haft svårt att skilja mellan stödets effekter och investeringens effekter och främst rapporterar det senare. Detta framgår av att företagen uppger en positiv effekt samtidigt som de vidgår att investeringen skulle ha genomförts även utan stödet. Eftersom stödet utgick till enskilda investeringsprojekt (inte till företag) så har den grupp företag som fick stöd också fått avslag på andra projekt. Detta används som en bedömningsgrund för vad som hade inträffat utan stöd.

Enkätstudien gör inga anspråk på att kunna härleda effekter, utan visar vad som hänt under perioden ur företagets perspektiv och i vilken utsträckning stödet anses ha bidragit till utvecklingen. Enkätstudien utgår från tillgängligt material från övervakningen, tidigare utvärderingar, en enkät till berörda företag samt intervjuer. Intervjuer har genomförts med handläggare på Jordbruksverket och med branschföreträdare för livsmedelsindustrin.

Enkätundersökningen utgår från de obligatoriska utvärderingsfrågor som skall besvaras enligt Kommissionen. Sektorn för skogsprodukter har undantagits från enkätundersökningen på grund av för litet underlag. Istället har synpunkter inhämtats från Skogsstyrelsen.

En annan utgångspunkt för enkätundersökningen har varit att stödet borde haft större betydelse inom Mål 6 än inom övriga landet samt att det enbart kan ha påverkat råvaruproducenternas situation indirekt.

Metod

Utiifrån Jordbruksverkets databas över beviljade projekt gjordes ett slumpmässigt urval av företag som fått både bifall och avslag på ansökningar om vidareförädlingsstöd under perioden. Samtliga ansökningar fanns registrerade, också en grupp företag som enbart fått avslag. Företagen registreras efter organisationsnummer och där det varit känt att företag slagits samman eller ombildats beaktades detta. Totalt gick enkäten ut till 117 företag av de cirka 400 som sökt stöd under perioden. Detta urval motsvarar cirka trettio procent. Svarsfrekvensen totalt blev 78 procent, eller sammanlagt 90 företag.

Av totala antalet företag som fått stöd, cirka 230 stycken, utgör företag inom köttbranschen merparten. Antalet företag inom kött- och charkindustrin var fler i början av programperioden än i slutet, eftersom strukturella förändringar har ägt rum. Inom köttbranschen finns både storskalighet och lokal småskalighet. Båda sidor representeras i enkätundersökningen. Ju större ett företag är, desto mindre bidragsberoende och desto lättare att finna alternativ finansiering har det. De små företagen överväger antalsmässigt, och blir därmed något överrepresenterade i resultaten, trots att merparten av stödbeloppet gått till ett fåtal storföretag.

Totalt sett har åtta storföretag fått cirka 60 procent av stödet under perioden. Samtliga dessa storföretag ingick i enkätundersökningen. Eftersom det är effekten av medlen som skall utvärderas, ansågs det viktigt att säkerställa att merparten av stödet inkluderades.

Urvalet gjordes efter samråd med Jordbruksverket enligt nedan, och urvalsmetoden har lett till att relativt många företag ingått i enkätundersökningen, samtidigt som merparten av stödbeloppet omfattas.

- A. Samtliga företag inom Mål 6 som fick del av stödet: 14 företag
- B. 30 procent av resterande företag som fick bifall/avslag: 66 företag. I denna grupp återfinns samtliga mejeri- och fågelköttföretag. De

branscherna kännetecknas av ett fåtal stora företag där samtliga som sökt fått del av stödet.

C. 20 procent av gruppen som enbart fått avslag: 37 företag

Av antalet företag i enkätutskicket som fått del av stödet utgör gruppen mikro- och småföretag (se tabell 13) tillsammans 80 procent. Fem av företagen som ingick i enkätundersökningen tillkom under perioden, varav ett inom Mål 6-området. Storleksfördelningen av företagen i enkäten överensstämmer i stora drag med fördelningen av samtliga företag som ansökt om stöd under perioden 1995-1997 (SJV rapport 1998:4).

Tabell 13. Urvalet i enkäten i förhållande till samtliga som sökt stöd under perioden 1995-1997

	Antal anställda	Fördelning samtliga 1997	Fördelning enkäturval 1999
Mikro	1-9	28 %	23 %
Små	10-49	40 %	40 %
	50-99	9 %	17 %
Medel	100-199	9 %	6 %
	200-499	8 %	5 %
Stora	>500	5 %	9 %
		100 %	100 %

Källa: Jordbruksverkets databas samt Jordbruksverkets rapport 1998:4 (halvtidsutvärderingen)

Enkätfrågorna skulle besvaras utifrån vad som var relevant med hänsyn till den typ av investering/projekt som genomförts eller planerats vid de aktuella företagen. I de fall betydelsen skulle värderas har en femgradig skala använts, som sträckte sig från "ingen" till "mycket stor" betydelse.

Enkätfrågorna är av delvis olika karaktär och redovisningen av svaren kommer att följa följande uppdelning. Först redovisas frågor av allmän karaktär om företagets och branschens situation och därefter vad möjligheten till investeringsstöd i sig har betytt. Sedan följer effekter av stödet på företaget och en bedömning av hur det i sin tur påverkat råvaruproducentens situation. Därefter följer hur stödet påverkat försäljningsvolymen och slutligen redogörs för hur företagen uppfattat handläggningen och i vad mån de anser att stödet bidragit till en ökad konkurrenskraft.

Mål 6 särskiljs i redovisningen, trots att företagsunderlaget visade sig vara antalsmässigt litet, eftersom situationen för ett förädlingsföretag där skiljer sig från resten av landet. Mål 5b²⁷, där sysselsättningsaspekten kunde ha varit relevant med hänsyn till EU-målsättningen för 5b-åtgärder, har däremot inte särskiljts. Stödet har handlagts likadant som för Mål 5a, och det går därför inte att förvänta sig andra effekter än för helheten.

Enkätsvaren från gruppen som fick stöd redovisas enligt följande uppdelningar:

- Svar från "Mål 5a och 5b" det vill säga de 54 företag utanför Mål 6- området som fått bifall respektive både bifall och avslag på sina ansökningar och svarat på enkäten. (Bortfall inom denna grupp utgjordes av 12 företag).
- Svar från "Mål 6", det vill säga de 12 företag inom mål 6-området som fått del av stödet och svarat på enkäten. (Bortfall inom denna grupp utgjordes av 2 företag).

I de fall särskilda tendenser kan urskiljas redovisas också svaren från dessa båda grupper sammanslagna och uppdelade efter företagsstorlek, det vill säga antal anställda enligt tabell 13. Dessutom kommenteras i vissa fall sektorerna för mjölk och mjölkprodukter samt fågelkött separat, som en referens till helheten.

Därefter redovisas enkätsvaren från gruppen som fick avslag, det vill säga de 13 svar från företag i denna grupp som har bearbetats. (Bortfall inom denna grupp blev stort, 24 företag).

Därpå följer synpunkter från Skogsstyrelsen på utfallet av stödet inom skogsbrukssektorn och slutligen görs en summering av synpunkter som framkommit vid kontakter med företrädare för de olika branschorganisationerna inom livsmedelsindustrin .

²⁷ En slututvärdering av Mål 5 b pågår i Glesbygdsvärkets regi.

Resultat

Gruppen som fick stöd

Den första delen av enkäten bestod av allmänna frågor om företaget och om hur branschens situation inför EU-inträdet upplevdes.

Av de 54 företag inom "Mål 5a och 5b" som svarade på enkäten var 53 kvar på marknaden varav 6 var ombildade (1999). Endast ett företag hade upphört med verksamheten. 91 procent av de produktionsplatser som fått stöd var fortfarande i drift. Hälften av företagen uppgav att deras respektive bransch hade haft omställningsproblem i samband med EU- medlemskapet, och det var den förändrade konkurrenssituationen som varit det största problemet, följt av utökad byråkrati. 26 företag svarade på frågan huruvida dessa problem minskat under perioden. 25 av företagen ansåg att de hade det, och av dessa uppgav 12 att investeringsstödet haft stor/mycket stor betydelse och 13 att det haft liten/viss betydelse.

Inom "Mål 6" var samtliga företag och driftsplatser som svarat på enkäten, 12 stycken, fortfarande i drift. 8 stycken ansåg att branschen haft omställningsproblem inför EU- medlemskapet, och det mest framträdande problemet hade varit den utökade byråkratin. Av dessa anser 6 företag att problemen har minskat under perioden, och hälften av dessa, 3 stycken, anser att investeringsstödet haft mycket stor betydelse för att så skett.

I den andra delen av enkäten ombads företagen att ge en sammanfattande bedömning av stödets betydelse för företaget, det vill säga betydelsen av stödet för att investeringen eller investeringarna kommit till stånd under programperioden.

Inom "Mål 6" uppger 8 företag att stödet haft stor betydelse och 2 att det haft avgörande betydelse för att investeringarna gjordes. Gruppen "Mål 5a och 5b" modererar bilden något. 23 företag uppger att investeringsstödet haft ingen eller liten betydelse och 28 företag uppger att det haft stor (26 stycken) eller avgörande betydelse (2 stycken)

En uppdelning efter företagsstorlek visar att betydelsen av stödet upplevdes som störst för de små företagen, och framförallt för företag med färre än tio anställda, se tabell 14 nedan. Inom den gruppen uppger samtliga företag att stödet haft stor eller avgörande betydelse. För företag med fler än 100 anställda

uppgger däremot merparten att stödet haft ingen eller liten betydelse för att investeringen kom till stånd.

Tabell 14. Betydelsen av stödet uppdelad på företagsstorlek, antal företag

Företagsstorlek	Antal svar	Ingen	Liten	Stor	Avgörande
Mikro	14			12	2
Små	35	4	11	19	1
Medel/Stora	13	2	8	2	1

Både för gruppen ”Mål 5a och 5b” och ”Mål 6” uppges stödet ha haft betydelse för att följdinvesteringar gjorts, men inte för att investeringar tidigare lagts. Stödet har inte heller bidragit till att antalet anställda ökat, utom i gruppen mikroföretag där 8 företag uppgger att antalet anställda ökat som en konsekvens av stödet.

Företagen i gruppen ”Mål 5a och 5b” har också i stor utsträckning fått avslag på vissa projekt som de sökte stöd för. På frågan vad som hände med de projekt där de fick avslag svarade 30 företag. Av dessa uppgger 23 företag att de genomförde investeringen i alla fall, 4 att den senarelades och 3 att den inte genomfördes alls. Inom ”Mål 6” uppgger 4 av 7 företag att de inte genomförde de investeringar där de fick avslag. En uppdelning efter företagsstorlek (gruppen ”Mål 5a och 5b” och ”Mål 6” tillsammans) redovisas i tabell 15 nedan. Inom mikroföretagen avstod man i viss utsträckning från att genomföra investeringar som ej fick stöd, medan både små och medel/stora företag i stor utsträckning genomförde dessa investeringsprojekt även om vissa senarelades något.

Tabell 15. Åtgärd vid avslag på ansökan, antal

Företagsstorlek	Antal svar	Genomfördes	Genomfördes ej	Senarelades
Mikro	9	5	3	1
Små	19	14	2	3
Medel/Stora	10	8	1	1

Därefter ombads företagen i enkätundersökningen att värdera den betydelse som de investeringar som genomförts vid företaget med stöd haft för företaget avseende olika effekter.

Företagen ombads att värdera påverkan av investeringar med stöd på olika faktorer. Det är svårt att härleda effekter enbart av stödet, effekter måste istället härledas till de investeringar som kommit till stånd. Faktorer som förädlingsvärde, produktionskostnad, produktionskapacitet, biprodukter, säsongssvängningar, produktutveckling, hygien och miljö- och kvalitetscertifiering, se tabell 16. Av dessa skulle bara de faktorer som var relevanta med hänsyn till syftet med investeringen på det enskilda företaget värderas. Eftersom olika investeringskategorier griper in i varandra, har det troligen varit svårt för företagen att renodla betydelsen av investeringar med stöd. Många företag värderar också samtliga åtta faktorer.

Tabell 16. Effekter av investeringar med stöd, ”Mål 5a och 5b”, antal

Effekter	Antal svar	Ingen	Liten	Viss	Stor	Mycket stor
1. Förädlingsvärde ökat	53	4	9	20	12	8
2. Produktionskostnad minskat	49	5	11	16	15	2
3. Produktionskapacitet ökat	54	3	7	15	17	12
4. Biprodukter utnyttjas mer	47	23	4	8	7	5
5. Säsongssvängningar utjämnas	49	14	10	9	9	7
6. Nya produkter tillkommit	50	12	10	13	9	6
7. Hygienhantering förbättrats	42	1	4	10	19	8
8. Kvalitets- och miljöcertifiering	47	6	3	16	11	11

Betydelsen värderades utifrån en femgradig skala. För gruppen ”Mål 5a och 5b” är spridningen av svaren ganska jämn, cirka en tredjedel anser genomgående att investeringen haft en viss betydelse. För två slags effekter anser en majoritet att investeringen haft stor eller mycket stor betydelse, och det gäller att hygien har förbättrats och att produktionskapaciteten har ökat. Därefter anges att investeringen haft betydelse för att företagen blivit eller är på väg att bli kvalitets- eller miljöcertifierade och att förädlingsvärdet har ökat.

På samma sätt uppger en majoritet att investeringen haft ingen eller liten betydelse för att biprodukter har kunnat utnyttjas, att säsongssvängningar utjämnats eller för utvecklingen av nya produkter. När det gäller minskad produktionskostnad är fördelningen jämn, det vill säga en tredjedel anser att investeringen haft ingen eller liten effekt, en tredjedel att den haft viss effekt och en tredjedel att den haft stor eller mycket stor effekt.

För företagen inom ”Mål 6” ser bilden ut på ett liknande sätt, se tabell 17. En majoritet anser att investeringen haft stor betydelse för att produktionskapaciteten ökat, hygien förbättrats och kvalitets- eller miljöcertifiering kommit igång. En majoritet anser dessutom att investeringen har haft betydelse för att produktionskostnaderna sänkts.

Tabell 17. Effekter av investeringar med stöd, gruppen ”Mål 6”, antal

Effekter	Antal svar	Ingen	Liten	Viss	Stor	Mycket stor
1. Förädlingsvärde ökat	11	1		6	2	2
2. Produktionskostnad minskat	11	1	3	1	5	1
3. Produktionskapacitet ökat	11	2		1	5	3
4. Biprodukter utnyttjas mer	8	2	4	1	1	
5. Säsongsvägningar utjämnas	9	2	1	3	3	
6. Nya produkter tillkommit	11	1	2	4	3	1
7. Hygienhantering förbättrats	12	1	1	2	3	5
8. Kvalitets- och miljöcertifiering	9	1	1	2		5

Efter storleksuppdelning av företagen framgår klart att investeringarna bedöms ha haft störst betydelse för mikroföretagen. I tabell 18 nedan redovisas hur de åtta effekter som företaget skulle värdera betydelsen av hänförs till olika stora företag. Det är investeringarnas påverkan på de åtta ovan nämnda faktorerna som har fördelats efter betydelse. Som framgår är det de riktigt små företagen som värderar betydelsen av investeringarna högst, de anses ha haft stor eller mycket stor betydelse avseende fem effekter. En effekt av investeringarna framgår som viktig för alla storleksklasser, och det är förbättrad hygien.

Tabell 18. Samlad betydelse för de åtta effekterna, fördelad efter företagsstorlek

Företagsstorlek	Ingen/liten	Viss	Stor/mycket stor
Mikro		3	5
Små	1	5	2
Medel/stora	2	5	1

En viktig skillnad mellan olika företagsstorlekar är att investeringens betydelse för att öka utnyttjandet av biprodukter och utjämna säsongsvariationer bedöms vara stor för mikroföretagen. För de medel/stora företagen har detta inte haft någon betydelse alls, och angående biprodukter inte för gruppen små heller. Det

viktigaste resultatet av investeringen bedöms av de medel/stora företagen vara hygienåtgärder. Detsamma gäller för de små företagen, medan det för mikroföretagen är miljö- och kvalitetscertifiering tätt följt av ökad produktionskapacitet som ses som de viktigaste resultaten av investeringen.

Därefter ombads företagen värdera om investeringarna påverkat situationen för råvaruproducenten.

Företagen ombads värdera inköpt kvantitet råvara, priset på råvaran, om speciell (kontrakterad) kvalitet efterfrågats, om mer ekologiskt producerade råvaror köpts in och om god djuromsorg i större utsträckning blivit ett krav vid inköp, se tabell 19. Resultaten speglar utvecklingen inom sektorerna under perioden, men är svåra att härleda till stödet, som inte styrt mot att uppnå direkta resultat inom dessa områden. Trots det kan stödet indirekt ha påverkat situationen genom att medel friställts till denna typ av åtgärder.

Tabell 19. Fördelning av svar angående råvaruproducentens situation, antal

Svarskategori	Antal svar	Ja	Nej
Mål 5a och 5b			
Inköpt kvantitet råvara ökat	49	28	21
Priset för råvaran ökat	46	11	35
Råvara av annan specifik kvalitet efterfrågas	45	12	33
Mer ekologiskt producerade råvaror köps in	50	16	34
God djuromsorg beaktas vid inköp	33	19	14
Mål 6			
Inköpt kvantitet råvara ökat	9	5	4
Priset för råvaran ökat	9	1	8
Råvara av annan specifik kvalitet efterfrågas	8	1	7
Mer ekologiskt producerade råvaror köps in	9	3	6
God djuromsorg beaktas vid inköp	9	7	2

Som framgår av tabellen uppger en liten majoritet av företagen i enkäten att inköpt kvantitet råvara ökat. Svaret indikerar att avsättningen för råvaruproducenterna minst har bibehållits. Detta är framförallt fallet för mikro- och småföretag samt inom sektorn för fågelkött. Kraven på djuromsorg har ökat, men det är svårt att härleda det till vidareförädlingsstödet, troligare har den

allmänna debatten och det fokus som det under senare år varit på djuromsorg haft större betydelse.

Företagen skulle också bedöma i vad mån den yttre miljön påverkats i form av utsläpp, avfall och åtgång av naturresurser.

I likhet med ovanstående resonemang är detta något som ofta följer av rationaliserings- och nyinvesteringar. Automatiskt förbättras miljöpåverkan i och med att ny processutrustning är mer miljöanpassad och mer energisnål än äldre. Stödet har inte haft en styrande roll mot miljömässigt bättre effekter, men har villkorats mot att grundläggande lagstiftning inom miljöområdet har uppfyllts. Vid brist på medel och därmed prioritering mellan olika projekt har miljöhänsyn beaktats som ett kriterium. Alla utom ett företag (48 stycken) uppger att förorenande utsläpp har minskat eller är oförändrade. Avseende avfallsproduktion uppger 43 av 49 företag att situationen är oförändrad eller att produktionen har minskat. För 13 av 48 företag har vatten- och energiförbrukningen ökat, för resten gäller minskad eller oförändrad förbrukning.

Därefter skulle investeringarnas betydelse för företagens konkurrensförmåga mätt i försäljningsvolym och exportvolym bedömas

Som framgår av tabell 20 uppges investeringarna ha haft betydelse för den totala försäljningsvolymen, medan exportvolymerna bara påverkats i väldigt liten omfattning.

Tabell 20. Fördelning av svar angående försäljningsvolym

	Antal svar	Ingen	Liten	Viss	Stor	Mkt stor
Mål 5a och 5b						
Total försäljningsvolym	52	4	5	19	19	5
Exportvolym inom EU	48	35	5	4	3	1
Exportvolym utom EU	47	37	4	3	2	1
Mål 6						
Total försäljningsvolym	11			5	4	2
Exportvolym inom EU	10	5	1	3	1	
Exportvolym utom EU	10	4	5	1		

Slutligen ombads företagen värdera handläggningen av stödet, det vill säga hur informationsinsatser och administrativa rutiner eventuellt påverkat.

Handläggningen har genomgående uppfattats som tillfredsställande eller bra. En fjärdedel av företagen anser dock att handläggningstider dragit ut på tiden, varit för lång, men samtidigt har alla företag uppgett att möjligheterna att få hjälp har fungerat tillfredsställande respektive bra. En majoritet uppger sig inte ha fått information om stödet från andra företag eller från branschorganisation, vilket talar för att den generella informationsinsatsen med annonsering i press varit bra. Detta kan dock också bero på att programperioden löpt i fem år och att stödet därför nu är välbekant för företagen.

På frågan om det svenska syftet med stödet uppnåtts, det vill säga att livsmedelsindustrins konkurrenskraft stärkts, svarar 88 procent ja, 3 procent nej och 9 procent delvis.

Gruppen som inte fick stöd

Av de 37 företag som enbart fått avslag på ansökan om vidareförädlingsstödet och ingick i enkätutskicket svarade 25 stycken eller 68 %. Av dessa 25 var dock endast 13 enkäter ifyllda på ett sådant sätt att de kunde bearbetas. Av de som sorterades bort blandade 4 stycken ihop olika stöd och 8 stycken uppgav att de återkallat ansökan (fel jordbruksråvara), flyttat eller upphört med verksamheten, befann sig under avveckling eller hade gått i konkurs (ett företag). Flera företag uppgav att den person som varit ansvarig inte var kvar på företaget och att de därför inte riktigt visste vilket stöd det handlade om och vad som hade hänt. Sammantaget måste svaren från denna grupp tolkas med försiktighet.

I gruppen ingår endast två företag med mer än 100 anställda. Av de övriga befinner sig ungefär hälften i gruppen mikroföretag, det vill säga med färre än 10 anställda.

På frågan om den tänkta investeringen genomfördes trots avslag på ansökan om investeringsstöd svarar 5 företag ja och 6 företag ja, delvis. 2 företag uppger att de inte vet. Ingen svarar nej.

Den vanligast förekommande investeringskategorin under perioden 1995-1999 har även i denna grupp varit processutrustning/rationalisering och därefter

hygien. På tredje plats kommer kategorin datorutrustning/IT. Merparten (9 företag) ansåg inte att den aktuella branschen hade några särskilda omställningsproblem inför EU- medlemskapet. 3 företag ansåg att de hårdare hygienkraven var det mest framträdande problemet.

Endast 7 företag har svarat på frågor angående handläggningen av stödet. Merparten tycker att information, ansökningsförfarande, handläggningstid och möjlighet till hjälp fungerade tillfredsställande, om än inte bra. Fem företag uppger att de inte haft tillgång till information eller hjälp från andra företag eller från branschorganisation.

Kommentar från Skogsstyrelsen

Programmet för investeringsstöd till förbättrad förädling och avsättning av skogsprodukter har omfattat alla verksamheter från det att trädet fälls fram till före uppsågning i massa- eller skivindustri. Stödet är inrättat för att öka avkastningen i skogsbruket för de företag som i lantbruksräkningen benämns kombinerade skogs- och jordbruksföretag. Stödet utgick till två åtgärder, den ena avsåg att öka värdet på timmer och den andra att stödja investeringar som syftade till att förbättra avsättningsläget för skogsbrukets produkter.

Utnyttjandet av stödet blev lågt. Totalt har fem projekt inom fyra olika företag beviljats medel. Endast ett projekt är helt avslutat och slutbehandlat. Ett företag har avskrivit sitt projekt och inte alls utnyttjat beviljade medel. Resterande tre har möjlighet att ansöka om sina beviljade medel fram till december 2001.

Förklaringen till den låga utnyttjandegraden är enligt Skogsstyrelsen troligen de begränsade informationsinsatserna i samband med att stödet infördes. Dessa måste dock ställas i relation till programmets ringa storlek vilket gjorde det svårt att motivera större informationsinsatser. Andra förklaringar som Skogsstyrelsen pekar på är att företag inom skogsnäringen är ovana att söka företagsstöd. Den förhållandevis låga bidragsdelen (17,5 procent) kan ha gjort att en del företag inte har tyckt att det var värt besväret med administration, tidsramar och kontroll. Programmet var dessutom relativt snävt begränsat till en viss målgrupp. Det var relativt få företag som hade projekt som föll inom ramen för programmet.

Synpunkter från livsmedelsindustrins branschorganisationer

Berörda branschorganisationer kontaktades via brev och de fick också enkäten för kännedom. De branschorganisationer som kontaktades var Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Livsmedelsindustrierna (LI), Trädgårdsnärings Riksförbund (TRF), Svensk Mjolk, Svensk Fågel och Köttbranschens Riksförbund. Dessutom har Swedish Meats kontaktats som företrädare för den producentkooperativa delen av köttsektorn och Procordia som företrädare för livsmedelsindustrin avseende förädlad potatis och grönsaker, frukt och bär.

Inom livsmedelsindustrin dominerar mejeri- och köttbranschen. Antalet sysselsatta uppgick år 1996 inom köttbranschen till cirka 14 000 och inom mejeriindustrin till cirka 9000. Frukt, bär och grönsaksindustrin sysselsätter omkring 3000-4000 personer.

De stora och för primärproduktionen viktiga livsmedelsbranscherna är föremål för omfattande strukturrationaliseringar, vilket innebär att verksamheterna koncentreras till färre och större enheter med totalt sett färre anställda. Anläggningarna är oftast koncentrerade till de större tätorterna och till den södra delen av Sverige. Verksamheten på landbygden är i allmänhet småskalig, av typen gårdsslakteri och gårdsmejeri.

I samband med EU- inträdet ställdes livsmedelsindustrin, framförallt mejeri- och köttbranschen, inför en skärpt konkurrenssituation. Detta har varit särskilt påtagligt inom köttbranschen med ett stort behov av att pressa kostnaderna. Enligt branschernas uppfattning är en fortsatt koncentration till färre och större anläggningar att vänta. En koncentration, liksom förvärv av andra företag, anses nödvändig för att genomföra kostnadsminskningar. Andra argument är krav på en viss storlek för att kunna möta kundernas (kedjornas) efterfrågan och därmed möta utländsk konkurrens.²⁸

Nedan följer en genomgång av huvudmålen för de olika sektorerna i samband med att den svenska programplanen upprättades och de synpunkter som framkommit vid intervjuer och kontakter med representanter för branschorganisationerna.

²⁸Se vidare "Konkurrensen i Sverige under 90-talet, bilaga 1. Livsmedelsområdet". Konkurrensverket, Stockholm

Sektorn för mjölk och mjölkprodukter

Mejeriindustrin förutsåg att en segmentering av marknaden med ett mer varierat produktutbud och en kontinuerlig introduktion av nya produkter med ett högt förädlingsvärde skulle vara nödvändig för att behålla den inhemska marknaden och också för att kunna satsa på export. Mejeriindustrin avsåg att genomföra en stor satsning på export av hårdost under perioden, men också av matfettsprodukter.

I sin kommentar till måluppfyllelsen efter avslutad programperiod konstaterar branschorganisationen Svensk Mjölk att det enligt stödprogrammets generella regler främst utgick stöd till investeringar i utrustning och fast egendom, det vill säga effektiviseringar. Stödet har därför inte uppmuntrat till produktutveckling och ökad förädlingsgrad. För att få stöd skulle investeringarna gälla produkter enligt bilaga två i Romfördraget, och endast i särskilda fall kunde Kommissionen bevilja undantag. Denna restriktion har begränsat möjligheten för mejeriföretagen att få stöd för utveckling av nya högförädlade produkter. I målsättningen för sektorn uppgavs att en satsning på framförallt hårdost skulle ske och exporten av ost har mer än fördubblats under perioden, från 7,5 miljoner kilo år 1994 till 16,4 miljoner kilo år 1999.

Köttsektorn

Branschen förutsåg ett kraftigt ökat konkurrenstryck från de många större och rationellare konkurrenterna i resten av Europa. Den svenska kostnadsstrukturen och kostnadsmassan behövde anpassas. Branschen förutsåg stora behov både av rationaliseringsåtgärder och av åtgärder för att öka förädlingsgraden. Konsumentkrav i form av etik och djuromsorg liksom yttre miljö och färskhet ansåg man sig vara på god väg mot att uppfylla. En förändrad livsstil mot mer färdiglagat förutsågs också. Övergripande mål enligt köttbranschen var att gå från nationell till internationell inriktning för att skapa förutsättningar för en ekonomiskt bärkraftig svensk köttproduktion.

I en kommentar till måluppfyllelsen konstaterar Swedish Meats, som sköter den producentkooperativa branschsamverkan, att stödet utgjort en viktig stimulans till investeringar, utveckling och konkurrenskraft inom livsmedelssektorn. Speciellt viktigt har detta varit i förhållande till konkurrentländerna inom EU, som har haft tillgång till samma stödform. Den psykologiska effekten har varit

viktig. I förhållande till sektorns storlek anser Swedish Meats att en större andel av stödet borde ha tillfallit köttsektorn.

Köttbranschens Riksförbund ger service och samordnar information åt ungefär 180 olika medlemsföretag utanför producentkooperationen. Dessa har cirka 50 procent av styckningen och cirka 60 procent av charkverksamheten i landet. Initialt upplevdes stödet som offensivt och en positiv signal, men formen för beslut och kontroll kändes främmande för den privata delen av köttsektorn. De enskilda företagens roll att utifrån konkurrenssituationen på marknaden avgöra typ och omfattning av investeringar anses inte kunna hanteras bättre av en myndighet än av företagen själva. Konkurrensneutralitet kunde inte säkerställas fullt ut, vilket Köttbranschens Riksförbund anser kan ha haft negativa effekter.

Renkött var en undersektor inom köttsektorn. Utnyttjandegraden av stödet blev mycket låg, och endast fem projekt involverar förädling av renkött. Ett övergripande mål var att höja kvaliteten. Jordbruksverket är ansvarig myndighet för rennäringen och har lämnat en kommentar till det låga utnyttjandet.²⁹

Efterfrågan på renkött i form av oförädlade slaktkroppar har varit hög under perioden, och det kan ha inneburit att vidreförädlingsprojekt inte uppfattats som angelägna. I Norrlands inland finns en konkurrens mellan olika stödformer, till exempel uppgick investeringsstödet till primärproduktionen till 50 procent av investeringskostnaden. Trots underutnyttjandet har stödet inte lämnat Mål 6-området.

Sektorn för fågelkött

Branschen förutsåg en förändring mot färre och större anläggningar. Vissa merkostnader jämfört med EU upplevdes i form av höga svenska krav angående salmonella och bakteriestandard, men detta sågs också som en möjlig konkurrensfördel. En utveckling mot vidareförädlade kycklingdelar och färdigrätter förutsågs. Områdena produktutveckling och marknadsföring behövde förstärkas. Det övergripande målet enligt branschen var att löpande bygga ut och anpassa kapaciteten för styckning och vidareförädling så att produktionen motsvarade konsumenternas efterfrågan.

²⁹ Svante Nilsson, Landsbygdsavdelningen, SJV

Branschorganisationen Svensk Fågel, som organiserar 99 procent av alla kycklingslakterier, uppger att stödet inledningsvis var en viktig positiv signal. Det störde heller inte relationerna inom branschen, eftersom alla dragit nytta av den utveckling som skett. Konsumtionen av kycklingkött har under perioden ökat från cirka 68 miljoner kilo år 1995 till 80 miljoner kilo år 1999. Under samma period ökade den svenska produktionen från 55,5 miljoner kilo till 65 miljoner kilo. Branschföreningen anser dock att utvecklingen hade blivit den samma oberoende av stödet. Att primärproducenterna har gynnats anses uppfyllt genom tillströmningen av nya uppfödare.

Sektorn för grönsaker, frukt och bär samt för potatis

Grönsaksektorn består av två delsektorer, dels färska grönsaker, frukt och bär och dels förädlade produkter. Avseende den färska delen förutsågs en fortsatt strukturförändring med ett minskat antal företag som följd. Konkurrensförutsättningarna knöts till möjligheterna av ett samlat och samordnat utbuds- och marknadsagerande. Stödet har också utgått till de ekonomiska föreningarna inom grönsakssektorn.

Branschen för förädlade produkter av grönsaker, frukt och bär karaktäriseras antalsmässigt av många små företag, men innehåller även internationellt sett stora företag. Norden betraktas i stor utsträckning som hemmamarknad, och merparten av de företag som producerar saft och sylt hade redan en uppbyggd export. Viktiga råvaror importerades från Östeuropa. Livsmedelsindustrierna (LI) har framhållit betydelsen av konkurrensneutralitet i förhållande till konkurrentföretag inom EU, och att stödet därför har haft en psykologisk betydelse.

Förädling av potatis ingår ofta som en del av sortimentet hos de företag som sysslar med förädling av grönsaker. Med förädling av potatis avses djupfrysning, torkning, konservering, det vill säga till pommes frites, snacks eller potatismos. Förändrade konkurrensvillkor i samband med EU-medlemskapet ledde till att importen av bland annat pommes frites ökade kraftigt. Potatisproduktionen baseras på kontrakt mellan odlare och industrin och den svenska industrin är beroende av potatis odlad i närområdet. Odlingen är baserad på kontrakt mellan odlaren och industrin.

Procordia har lämnat synpunkter för branschens räkning. Vikten av att villkoren är lika för alla företag inom EU framhålls särskilt. Om stöd utgår i ett land och inte i ett annat, finns risk att internationella ägare påverkas vid beslut om i vilket land de skall satsa.

Sektorn för blommor och plantor

Branschen upplevde det som svårt att förutsäga vad EU-medlemskapet skulle innebära men poängterade betydelsen av att vidmakthålla och stärka ett gemensamt marknadsagerande.

Enligt Trädgårdsnäringens Riksförbund har stödet varit viktigt, men det har varit svårt att nå ut till alla företag med information och stödet blev därför underutnyttjat. Stödnivån har inte upplevts som tillräcklig för att aktivera alla och regeln med bara ett ansökningstillfälle per år har upplevts som för snäv. Inom sektorn för blommor och plantor finns inget separat förädlingsled vilket också är en förklaring till det låga utnyttjandet.

Analys

Analysen avser följande frågor:

- Vilka är de uppskattade effekterna för företaget?
- Har situationen för råvaruproducenten påverkats?
- Vilken betydelse har investeringsstödet haft för företagets konkurrenskraft?
- I vilken utsträckning skulle investeringsprojekten blivit genomförda utan stöd? Vilka åtgärder vidtog gruppen som inte fick stöd?
- För vilken typ av företag har stödet haft störst betydelse ?
- I vilken utsträckning har organisation och handläggning påverkat genomslag av effekter?

Svarsfrekvensen på enkäten blev hög. Resultaten kan därför anses vara tillförlitliga. Detta skall ses mot bakgrund av att samtidigt som enkäten gick ut aktualiserades ansökningsförfarandet för motsvarande stöd under den nya

programperioden (2000-2006). Det innebar annonsering i press och information från branschorganisationerna till företagen. Detta kan omedvetet ha påverkat såväl svarsfrekvens som enkätsvar. Ett företag som står inför en ny ansökningsperiod är troligen inte benäget att uttala sig kritiskt om den föregående stödperioden.

Det är också viktigt att ha i beaktande att det kan finnas systematiska skillnader mellan deltagargrupp och kontrollgrupp. Problemet uppstår då skillnader i inte observerbara karakteristika som ambitioner, attityder, entreprenörsanda med mera finns. Det kan finnas ett samband mellan skillnad i karakteristika och beslut att söka stöd. Eventuella resultat kan därför bli snedvridna eller överskattade.

Det fanns ett klart behov av vissa anpassningsåtgärder inom livsmedelsindustrin i samband med EU- inträdet. Vidareförädlingsstödet, ett investeringsstöd, infördes som en ny åtgärd. Eftersom det var en ny stödform och införandet skulle gå snabbt blev det i stor utsträckning ett stöd till anpassning till den rådande situationen. Det är mot bland annat den bakgrunden som effekter av vidareförädlingsstödet skall bedömas.

Stödet har förutsatt en vilja att satsa privata pengar. Detta sker bara om företagen tror på en framtida marknad för sina produkter, det vill säga har gjort en marknads- och investeringsplan och där beaktat olika faktorer i omgivningen inklusive kostnaden för finansieringen. Investeringar drivs fram av en konkurrenssituation, inte av ett stöd.

Kraven på förädlingsindustrin i Sverige har förändrats under programperioden. Det har varit en konsekvens av tillträdet till den inre marknaden. Det konstaterades också av många branscher redan vid införandet av stödet att så skulle ske. Konsumenternas efterfrågemönster påverkas av en rad faktorer såsom inkomst och allmän ekonomisk utveckling samt värderingar som miljöhänsyn och andra etiska frågor. Det styr i sin tur livsmedelsindustrins utveckling och i slutändan även primärproducenternas situation.

Vidareförädlingsstödet var inte innovativt till sin karaktär, vare sig utifrån syftet med EU: s förordning (förbättra strukturen, säkerställa ekonomiska fördelar) eller den svenska tillämpningen (så många som möjligt skulle få del av stödet). Stödet har mer haft en bevarande karaktär. Inte minst blev det så utifrån att

beloppet redan inledningsvis var fördelat på de olika sektorerna. En ansökan om stöd konkurrerade alltså inte med alla andra ansökningar om att få del av stödet. Eftersom målsättningarna dessutom var många och skiftande, så framstår den svenska tillämpningen att fördela stödet rättvist som en rationell utväg.

Vidareförädlingsstödet syftade till en rad olika åtgärder samtidigt, till exempel rationalisering, sysselsättning och god djuromsorg, utan att det fanns en klar koppling till vilken åtgärd som hade lämpat sig bäst i det enskilda fallet. Det faktum att respektive bransch hade definierat sitt behov av "stöd" för vissa typer av investeringar pekar på att branscherna var medvetna om vad som behövde åtgärdas inför och under den kommande femårsperioden förutsatt att den framtida marknadssituationen hade bedömts rätt.

En investering i ny processutrustning kan ha genomförts med syftet rationalisering, och på köpet har den också bidragit till förbättrad hygien och minskad energiförbrukning. Att i efterhand särskilja det ena från det andra och härleda effekter "rätt" är i de flesta fall en omöjlig uppgift. Dessutom har flertalet av företagen ansökt och fått stöd mer än en gång, det vill säga för mer än en åtgärd. Då kommissionens utvärderingsfrågor är formulerade som: "I vilken *utsträckning* har..." , har det bedömts vara möjligt att svara genom att visa på tendenser och resonera kring dem. Även betydelsen av att det överhuvudtaget utgått ett investeringsstöd har värderats av företagen.

Det har visat sig svårt att härleda och påvisa enskilda effekter av vidareförädlingsstödet. Stödet har inte koncentrerats på en speciell typ av projekt eller företag, effektindikatorer har inte funnits (utom på en övergripande nivå) och effekter har inte följts upp i efterhand. Inom skogsbruket, rennäringen och blommor och plantor har stödformen inte passat, vilket framgår av att det inte utnyttjats fullt ut, och några synbara effekter kan därför inte förväntas ha uppkommit.

De flesta företag har dock upplevt stödet som något positivt. Av de stora företagen som är utsatta för internationell konkurrens har det uppfattats som viktigt att få del av en stödåtgärd som finns i konkurrentländerna inom EU.

Den mest påvisbara effekten för företagen, både beloppsmässigt och till antal företag, är att stödet genom att styras till byggnadsinvesteringar och processutrustning har bidragit till en snabb anpassning till ny lagstiftning

angående hygien och därefter till att rationalisera driften. Detta är särskilt påtagligt för mejeri- och köttsektorn, där förädlingsledet inte tidigare varit konkurrensutsatt. Det kan dock ifrågasättas om inte stödet hade kunnat användas effektivare genom en annan inriktning, eftersom hygienåtgärderna med nödvändighet hade vidtagits i alla fall.

Stödets styrning till ny processutrustning har troligen haft positiva effekter för miljön. Ny processutrustning är ofta mer miljöanpassad än äldre.

Stödet skulle komma primärproducenterna tillgodo genom att avsättningsmöjligheterna för råvaran säkrades. Merparten av stödbeloppen har gått till producentkooperativa företag inom mejeri och slakt eller till privata företag med kontrakterad produktion av till exempel kyckling, potatis och grönsaker. Priset för råvarorna sätts dock av marknadsledaren inom respektive bransch, och det är konsumenternas efterfrågan som styr vilken produktion som efterfrågas. Det är inte möjligt att härleda utvecklingen av pris och kvantitet till stödet.

Hälften av företagen uppger att försäljningsvolymen ökat något och det gäller främst inom fågelkött och den privata köttbranschen. Stödet har inte påverkat företagens exportvolymen nämnvärt, vilket också kan ses mot bakgrund av att det i den nya situationen med öppna gränser mot EU framstod som viktigt att först och främst stärka sin position på hemmamarknaden.

Investeringsprojekten skulle i stor utsträckning ha blivit genomförda även utan stöd. De har heller inte tidigare lagts i någon större omfattning. Dels uppger företagen detta i enkätsvaren, dels följer det av att den typ av investeringar som stödet i stor utsträckning utgick till var nödvändiga åtgärder. Dessutom blev stödnivån totalt sett "utfördelad" på många och klart lägre än avsedda 17,5 procent. Stödet i sig har inte varit avgörande för att investeringarna kom till. Detta framgår av att de investeringar där det blev avslag i mycket stor utsträckning genomfördes även om de i vissa fall senarelades något. Denna effekt, att åtgärderna skulle ha blivit vidtagna i alla fall, är inte förvånande med tanke på inriktningen av stödet mot nödvändiga åtgärder. Investeringsstödet var inte tänkt att vara ett stöd för riskprojekt, utan den ekonomiska bärkraften skulle säkerställas. Annars hade syftet att primärproducenterna skulle dra ekonomisk fördel av investeringarna kunnat äventyras.

Stödet har haft större betydelse för mikro- och småföretag än för stora företag. De små företagen uppger att stödet haft stor betydelse för en rad olika åtgärder. Detta är också möjligt, eftersom földeffekter ofta uppstår. För de små företagen kan ett stöd också betyda att medel friställts till andra åtgärder än dem man syftat till i första hand. Detta kan till exempel gälla att påbörja arbete för miljö- och kvalitetssäkring.

Organisation och handläggning har fungerat bra efter den inledande brådskan med att införa stödet. En stor andel av stödmottagarna är nöjda, även om det för vissa har känts byråkratiskt och krångligt.

Alla som sökt och varit behöriga har i princip fått del av stödet. I vissa sektorer har efterfrågan på medel varit betydligt större än tillgången och ett sätt att praktiskt hantera detta var att prioritera olika åtgärder vissa år. Därmed fick många företag del av stödåtgärden. En grupp företag har sökt men enbart fått avslag. Avslaget har till exempel berott på att sektorn inte ingick i stödet eller att grundläggande krav avseende ekonomisk stabilitet inte uppfylldes. Denna grupp uppger sig ändå ha genomfört samma typ av investeringar, det vill säga rationalisering, hygien och miljöförbättrande åtgärder som den grupp som har fått investeringsstöd.

Vidareförädlingsstödet har inte använts i styrande syfte för att bidra till att uppfylla sysselsättningsmålet inom Mål 5 b. Den totala offentliga finansieringen för åtgärder inom Mål 5b budgeterades till 3 808 miljoner kronor för programperioden. Av detta utgjorde vidareförädlingsstödet 47 miljoner kronor eller en procent, och kan därför anses vara ytterst marginellt i sammanhanget.

4.2 Branschstudien

Inledande diskussion

Branschstudien syftar till att analysera effekter av stödet på produktivitetsutveckling och råvaruförbrukning i livsmedelsindustrin. Med hjälp av regressionsanalys undersöks om stödet har påverkat produktivitet och råvaruförbrukning för de branscher som erhållit stöd. I analyserna jämförs de branscher som erhållit stöd med branscher inom livsmedelsindustrin som inte erhållit investeringsstöd. Genom regressionsanalyser testas två hypoteser: 1) stödet har påverkat produktiviteten för de branscher som erhållit stöd, 2) stödet har påverkat råvaruförbrukningen inom de branscher som erhållit stöd.

Effekterna kan vara positiva eller negativa. Testerna ger både svar på om produktivitet och råvaruförbrukning har förändrats relativt de branscher som inte fått något stöd och om stödet har fått negativa eller positiva effekter.

Produktivitetmätningar tar ofta sin utgångspunkt i produktionsfunktioner. En produktionsfunktion beskriver hur produktionen, i ett företag eller en bransch, beror på insatsen av olika produktionsfaktorer som t.ex. kapital och arbete. En ökning av produktionen kan ske på två sätt. Den kan antingen åstadkommas genom en ökning av en eller flera av produktionsfaktorerna eller genom en teknisk utveckling som äger rum oberoende av insatsen av produktionsfaktorerna, en ökad produktivitet. Produktivitet kan generellt uttryckas som förhållandet mellan produktionsresultatet och resursinsatsen. Om ett företags produktionsresultat ökar vid oförändrad resursinsats så har den ökade produktionen skett genom en ökad produktivitet.

Produktivitetsmått är partiella eller totala. De partiella måtten analyserar sambandet mellan produktionsresultatet och en av produktionsfaktorerna. Ett ofta använt partiellt mått är arbetsproduktivitet som relaterar produktionen till arbetskraftsinsatsen. Vanligen uttrycks den som produktion i relation till antalet arbetade timmar. Detta mått, produktion per arbetad timme, visar hur mycket produktionsvolymen ändras för varje arbetstimme i genomsnitt (SOU 1991:82).

Arbetsproduktivitet och andra partiella produktivetsmått har dock den svagheten att det förutsätter att insatser av andra produktionsfaktorer är konstanta under den period som mätningen avser. Om inte det villkoret är uppfyllt blir beräkningarna felaktiga och orsakerna till en produktivitetsökning får då analyseras på olika sätt beroende på om insatserna av övriga produktionsfaktorer förändrats eller inte.

För att komma till rätta med detta problem måste sambandet mellan produktionsresultat och samtliga produktionsfaktorer analyseras. Det mått som tar hänsyn till samtliga produktionsfaktorer benämns *totalfaktorproduktivitet* (TFP). TFP ställer utvecklingen av produktionsvolymen i relation till förändringen av samtliga produktionsfaktorer. Vid beräkning av TFP vägs de olika produktionsfaktorerna samman till ett samlat mått på faktorinsatsen. På detta sätt fångas den tillväxt i produktionsresultatet som inte beror på ökade insatser av produktionsfaktorer upp.

Produktivitetsberäkningar kan göras på olika sätt. Här har en regressionsanalys som tar sin utgångspunkt i en produktionsfunktion valts. Regressionsanalys är en metod som uttrycker ett matematiskt samband mellan olika faktorer samt mäter hur starkt sambandet är. Metoden möjliggör analyser av effekter av subventioner på produktiviteten samt kontrollerar för skillnader mellan de olika branscherna med avseende på andra faktorer som har betydelse för produktivitetens utvecklingen. Om ingen hänsyn tas till dessa faktorer finns risk för att analyserna inte på ett rättvisande sätt mäter subventionernas effekter på produktivitetens utvecklingen.

Utgångspunkten för regressionsmodellen är en produktionsfunktion.³⁰ En produktionsfunktion med fem insatsvaror har valts:

$$Y(t) = f[A(t), K(t), L(t), R(t), E(t), B(t)] \quad (1)$$

Enligt denna produktionsfunktion bestäms produktionen Y vid tidpunkten t av insatsen av kapital (K), arbetskraft (L), råvaror (R), elenergi (E) och bränsle (B). $A(t)$ är totalfaktorproduktiviteten (TFP) vid tidpunkten t . Den är avgörande för hur effektivt den färdiga produkten kan produceras genom insatser av arbete och kapital. Till dessa produktionsfaktorer tillkommer stödet som en förklaringsfaktor i analyserna.

Analysen av om stödet har lett till en ökning av råvaruförbrukningen utgår från en efterfrågefunktion. Detta tillvägagångssätt är vanligt i studier av efterfrågan på olika varor eller tjänster. En efterfrågefunktion beskriver hur efterfrågan på en vara eller tjänst beror på olika faktorer. Ofta uttrycks efterfrågan som en funktion av inkomst, varans pris eller relativpris samt övriga faktorer som kan tänkas påverka efterfrågan.

Här har en formulering av efterfrågan på råvaror som en funktion av produktionsvolymen, relativpriser och produktivitet valts. Vid en ökning av efterfrågan på sina varor måste ett företag öka sin produktion. Produktionsökningen kan tillgodoses med ökad insats av produktionsfaktorer, däribland råvaror och ger alltså upphov till en ökad efterfrågan på dessa. Vid en ökning av priset på råvaror ökar kostnaderna för att producera en viss volym. För söka undvika denna kostnadsökning minskar företaget sin förbrukning av

³⁰ I t.ex. Hjalmarsson & Walfridson (1991) finns en genomgång av hur man beräkna produktivitetstillväxt med utgångspunkt från produktionsfunktioner.

råvaror. Om möjlighet finns så försöker företaget eventuellt använda mer av någon annan produktionsfaktor i stället för råvaror. Produktionsökningar kan även åstadkommas genom produktivitsökningar. En ökning av produktiviteten som tar sig uttryck i en mer effektiv produktionsprocess med ett mindre behov av råvaror minskar efterfrågan på råvaror vid oförändrad produktionsvolym. Efterfrågefunktion får med dessa faktorer följande utseende:

$$R(t) = f[Y(t), P(t), \pi(t)] \quad (2)$$

Enligt denna formulering är efterfrågan på råvaror, R , vid tidpunkten t en funktion av produktionsvolymen (Y), relativpriset (P) samt produktiviteten (π). Även i efterfrågefunktionen tillkommer stödet som en förklaringsfaktor.

Även i analysen av subventionernas effekt på råvaruförbrukningen används regressionsanalys. På detta sätt kontrolleras för de efterfrågeförändringar som uppstår till följd av förändringar i produktionsvolym, relativpris och produktivitet. Därigenom erhålls en mer korrekt skattning av hur stödet påverkar efterfrågan på råvaror.

En ofta använd statistisk metod för att analysera effekter av förändringar i någon oberoende variabel, t.ex. subventioner, på produktion är OLS (*"ordinary least squares"*). Den metoden skulle kunna vara användbar om analysen varit begränsad till en enda ekvation eller om de båda ekvationerna vore oberoende av varandra. Ovan är efterfrågefunktionen och produktionsfunktionen dock sådana att de variabler som står i fokus för analysen, produktion och råvaruförbrukning, påverkar varandra. Det går därför inte att analysera hur en förändring av produktionsvolymen påverkar efterfrågan på råvaror utan att ta hänsyn till att en förändring av råvaruförbrukningen leder till en förändring av produktionsvolymen. Det är vad som i ekonometrisk litteratur kallas för ett simultanitetsproblem. Vid en studie av efterfrågan på råvaror utan hänsyn till att produktionsförändringar leder till förändringar i råvaruförbrukningen, blir resultaten av analyserna med hjälp av OLS missvisande. En statistisk metod som tar hänsyn till det inbördes sambandet mellan produktionsvolym och råvaruförbrukning måste därför användas. Här har en tvåstegsmetod (*"two stage least squares"*) använts för att komma till rätta med detta problem.³¹

³¹ Se t.ex. Pindyck & Rubinfeld (1991) för en beskrivning av metoden.

Data

Som nämnts ovan återfinns de företag som erhållit investeringsstöd inom sektorerna blommor och plantor, fågelkött, grönsaker, kött och renkött mjölkprodukter samt potatis.

Jordbruksverkets databas innehåller uppgifter om vilka företag som erhållit investeringsstöd samt stödets storlek under de olika åren. Uppgifterna om stödets storlek i fasta priser och 1 000-tals kronor används i analyserna. Effekter av stödet mäts även med hjälp av dummyvariabler. Oftast antar de variabler som används i regressionsanalys kontinuerliga värden. Det behöver dock inte vara så utan ibland används en variabel för att karaktärisera tillstånd eller egenskaper som kan beskrivas som antingen/eller.

Exempelvis kan en sådan variabel användas vid analyser av hur universitetsutbildning påverkar olika individers löneutveckling. För individer som har gått på universitet ges dummyvariabeln värdet 1 och för de som inte gått på universitet ges dummyvariabeln värdet noll. I den här studien ges dummyvariabeln värdet 1 för de branscher som erhållit stöd och för de branscher som inte erhållit stöd antar dummyvariabeln värdet 0.

För att kunna genomföra de analyser av stödets effekter på produktivitet och råvaruförbrukning som diskuteras ovan, måste dessa data kompletteras med statistik för de olika variablerna i efterfrågefunktionen och produktionsfunktionen. För det ändamålet har industristatistik från Statistiska Centralbyrån (SCB) inhämtats. Med undantag för blommor och plantor ingår företagen i sektorerna ovan i industristatistikens nomenklatura enligt SNI 92 (Svensk Näringsgrensindelning):

Sektor	SNI-kod	Beteckning
Fågelkött	1512	Fjäderfäslakterier
Grönsaker, frukt och bär	1533	Frukt-, bär- och grönsaksindustri
Kött	1511, 1513	Slakterier, styckerier och charkuterier
Mjölk	1551	Mejerier
Potatis	1531	Potatisindustri
	1562	Stärkelseindustri

I industristatistiken enligt SNI 92 redovisas data från och med 1990. Det finns data även före 1990 men då enligt en tidigare SNI-indelning (SNI 69). Industristatistiken genomgick stora förändringar i början av 1990-talet. Förändringarna innebar bl.a. att många företag omklassificerades och bytte bransch. Därför har den del av industristatistiken som omfattas av SNI 92 med 1990 som första år valts. Data har inhämtats från SCB, finansstatistiken och energistatistiken samt från ekonomisk statistik. Nedan framgår vilka olika typer av data som ingår:

Data	Källa
Producentprisindex	Industristatistiken
Saluvärden i löpande och fasta priser	Industristatistiken
Förädlingsvärden i löpande och fasta priser	Industristatistiken
Råvaror i löpande och fasta priser	Industristatistiken
Antal arbetade timmar	Industristatistiken
Löner	Industristatistiken
Kostnad för elförbrukning i löpande priser	Energistatistiken
Elförbrukning i MWh	Energistatistiken
Kostnader för bränsleförbrukning i löpande priser	Energistatistiken
Bränsleförbrukning enligt olika kvantiteter	Energistatistiken
Investeringar i löpande och fasta priser	Ekonomisk statistik
Anläggningstillgångar i löpande och fasta priser	Finansstatistiken

Med hjälp av tillgängliga data kan regressionsanalyserna av effekter av stödet på produktionstillväxt och råvaruförbrukning genomföras. För det ändamålet bildas två paneler. Med panel avses att en rad branscher observeras över en viss tidsperiod. I den största panelen som omfattar 19 olika delbranscher inom livsmedelsindustrin mellan 1990 och 1999 kan effekter på produktivitet och efterfrågan på råvaror analyseras enbart med hjälp av dummyvariabler. Anledningen är svårigheten att fördela investeringsstödet på olika delbranscher inom kött respektive potatis.

Hur representativt är materialet från industristatistiken? Svaret på den frågan har betydelse för hur tillförlitliga resultaten från den statistiska metoden är. Om representativiteten är låg, så att verksamheten i de företag som fått stöd endast utgör en liten andel av verksamheten enligt industristatistiken, så föreligger en risk för att resultaten från analysen inte på ett riktigt sätt mäter effekterna av stödet. För att få en uppfattning om det har vi jämfört omsättningen för de företag som fått stöd med motsvarande uppgifter (saluvärden) för de olika branscherna inom industristatistiken. Uppgifterna för omsättning och saluvärden är inte helt jämförbara, eftersom saluvärden endast inkluderar intäkter från industriell verksamhet, medan omsättning mäter verksamhetens totala intäkter. I dessa ingår även intäkter från finansiell verksamhet, vinstpålägg vid företagsinterna transaktioner och intäkter från handel m.m. Under 1990-talet utgör saluvärdet för livsmedelsindustrin i genomsnitt cirka 85 procent av omsättningen. Vid jämförelsen mellan saluvärden från industristatistiken med omsättningen från de olika företagen har hänsyn tagits till detta förhållande.

Med hänsyn tagen till relationen mellan saluvärde och omsättning utgör omsättningen för de företag vilka erhållit stöd (under de år som stöd utbetalats) mellan 70 och knapp 100 procent av omsättningen enligt industristatistiken. Materialet är minst representativt för fågelköttsektorn, där omsättningen för de stödbeviljade företagen utgör drygt 70 procent av omsättningen för hela branschen. Inom köttsektorn är representativiteten högre, de företag som erhållit stöd svarar för drygt 80 procent av omsättningen för hela branschen. För företag inom mjölk- och potatissektorerna samt inom sektorn för grönsaker, frukt och bär är representativiteten mycket god. Nästan 100 procent av dessa branschers omsättning återfinns hos de företag som erhållit vidareförädlingsstöd.

I stora drag är datamaterialet från industristatistiken representativt. Resultaten från den statistiska metod som valts bör alltså vara trovärdiga. En viss reservation får dock ändå resas för fågelköttsektorn.

Metod

Ekvation (1) i avsnitt 4.2.1 kan tjäna som utgångspunkt för en skattning av investeringsstödet effekt på totalfaktorproduktiviteten inom livsmedelsindustrins olika delbranscher i för ett antal tidsperioder t .

$$\Delta \ln Y_{it} = \alpha_i + \beta_1 \Delta \ln SUB_{it} + \beta_2 \Delta \ln K_{it} + \beta_3 \Delta \ln L_{it} + \beta_4 \Delta \ln E_{it} + \beta_5 \Delta \ln R_{it} + \beta_6 \Delta \ln M_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Förändringen av produktionsvolym, Y , bestäms av förutom av förändringar av stödet (SUB) också av förändringarna i insatsfaktorerna kapital (K), arbete (L), elenergi (E), bränsle (B) och råvaror (R). Förändringen av produktionsvolym och förändrade insatser av produktionsfaktorer är uttryckt som logaritmiska differenser, t.ex. är $\Delta \ln Y_{it}$ lika med $\ln Y_{it} - \ln Y_{it-1}$. Δ anger att en variabel förändras mellan två tidsperioder. Fotindexen i respektive t betecknar branscher och tidsperioder. β_1 till och med β_6 är koefficienter som anger om förändringar av de förklarande variablerna påverkar produktionstillväxt positivt eller negativt samt med hur mycket produktionstillväxt och råvaruförbrukning påverkas när de förklarande variablerna förändras. ε är den del av ekvationen som inte kan förklaras. SUB är en dummyvariabel som är lika med ett för de branscher som erhållit investeringsstöd och lika med noll för branscher vilka inte erhållit något stöd. α_i är en branschspecifik konstant. Genom att ekvationen är specificerad på detta sätt mäter de individ- eller branschspecifika konstanterna α_i egenskaper hos de olika branscherna som påverkar deras produktivitet. Dessa egenskaper varierar mellan branscherna men är konstanta över tiden. Det kan vara effekter som t.ex. olikheter i omfattning och inriktning av export mellan branscherna, geografiska lokaliseringar samt skillnader i anläggningsstorlekar.³²

I denna analys används samma tillvägagångssätt för att beräkna genomsnittlig TFP-tillväxt för de olika branscherna som Hansson & Lundberg [1991].³³ Genomsnittlig TFP-tillväxt för branscher som erhållit investeringsstöd är lika med $\alpha_i + \beta_1$. Skillnaden i genomsnittlig TFP-tillväxt mellan de branscher som fått investeringsstödet och de som inte fått det är β_1 . Ett alternativ till att skatta ekvation (3) och effekten av subventioner genom dummyvariabler är att formulera ekvationen på följande sätt:

$$\Delta \ln Y_{it} = \alpha_i + \beta \Delta \ln X_{it} + \delta \Delta \ln SUBG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

I (4) har för enkelhetens skull de variabler som mäter insatsfaktorernas förändringar slagits samman i X . SUBG mäter förändring av stödet. Stödet till de olika branscherna är här uttryckt i fasta priser. Stödets effekter på tillväxten i

³² Det är även möjligt att i (3) inkludera tidsspecifika dummyvariabler som mäter effekter från faktorer vilka varierar över tiden men är gemensamma för de olika branscherna. Eftersom (3) är specificerad i differensform så avstår vi från detta. Vid en specifikation i nivåform hade dessa tidsspecifika variabler fångat en tidstrend. Med variablerna uttryckta som differenser fångas trenden istället upp i konstanten.

³³ Hansson, P. & Lundberg, L. (1991). "Näringsstruktur, strukturmöndling och produktivitet." Kapitel 5 i Expertrapport nr 8 (Internationalisering och Produktivitet) till Produktivitetsdelegationen. Allmänna Förlaget. Stockholm.

de olika branschernas produktion ges av δ . Ekvation (3) skattas för en panel som består av 19 branscher för tidsperioden 1991-1999 och ekvation (4) skattas för samma tidsperiod för 17 branscher.

Effekter av stödet för efterfrågan på råvaror estimeras för panelen med 19 branscher med utgångspunkt i ekvation (2).

$$\Delta \ln R_{it} = \alpha_i + \beta_1 SUB + \beta_2 \Delta \ln Y_{it} + \beta_3 \Delta \ln P_{it} + \beta_4 \Delta \ln \pi + \mu_{it} \quad (5)$$

Förändringen av råvaror (R) bestäms enligt ekvationen av stödet (SUB), produktionsvolym (Y), relativpris (P) samt produktivitet (π). SUB är en dummyvariabel som är lika med ett för de branscher som erhållit investeringsstöd och lika med noll för de som inte erhållit något stöd. Stödets effekt på efterfrågan på råvaror i de olika branscherna ges av β_1 . μ är en slumpterm. Även här inkluderas branschspecifika effekter för att fånga upp egenskaper hos branscherna och omvärldsfaktorer som påverkar deras efterfrågan på råvaror. För panelen med 17 branscher formuleras ekvationen på följande sätt:

$$\Delta \ln R_{it} = \alpha_i + \beta_1 \Delta \ln SUBG_{it} + \beta_2 \Delta \ln Y_{it} + \beta_3 \Delta \ln P_{it} + \beta_4 \Delta \ln \pi + \mu_{it} \quad (6)$$

I specifikationerna ovan ger en förändring av stödet och övriga förklarande variabler i innevarande period t upphov till en förändring av produktionstillväxt och efterfrågan på råvaror. Dessa specifikationer är kanske inte helt realistiska. De tar inte hänsyn till att en investering ofta är en tidsödande process. En investering tar tid, särskilt byggnadsinvesteringar. Vid installation av nytt kapital måste befintligt kapital ofta anpassas till de förändringar av produktionsprocessen som det nya kapitalet ger upphov till. Även arbetskraften behöver troligen en inlärningsperiod för att lära sig hantera den nya tekniken. I analyserna tas hänsyn till detta genom att även tidigare perioders stöd inkluderas som förklarande variabler för att analysera effekter på produktionstillväxt och råvaruförbrukning i innevarande period. Produktionstillväxt och råvaruförbrukning i period t formuleras därför som funktioner av stödet i period t , $t-1$ och $t-2$.³⁴

³⁴ Ett alternativt sätt att ta hänsyn till att det tar tid innan investeringar påverkar produktionens tillväxt, är att mäta det ackumulerade stödet för de olika åren. Även denna specifikation prövades men eftersom den inte gav kvalitativt annorlunda resultat än det som presenteras i 4.2.4, redovisas inte resultaten från de skattningar där stödet mäts ackumulerat.

Resultat

Resultaten av analyserna för de två panelerna återges i fyra tabeller. I de tre första tabellerna redovisas resultaten för panelen med 17 branscher där effekter av stödet mätt både med dummyvariabler och med faktiska värden, d.v.s. antalet kronor, studeras. När analysen görs med stödet mätt som faktiska värden är det förändringar av stödet som avses. I den första av dessa tre tabeller analyseras tidsperioden 1991-1999. I den andra tabellen redovisas resultaten från analysen av tidsperioden 1997-1999. För säkerhets skull analyseras ekvationerna även för den kortare perioden eftersom investeringsstödet infördes först 1996. Om enbart ekvationerna för hela perioden 1991-1999 analyseras, finns en risk för att observationerna för de senare åren väger lättare. Det skulle kunna innebära att investeringsstödet effekter för produktivitet och råvaruförbrukning underskattas. Därefter redovisas, i den tredje tabellen, effekter av stödet mätt som faktiska värden i nivåer. I analyserna av panelen med 19 branscher analyseras effekterna endast med hjälp av dummyvariabler. Resultaten från dessa analyser av båda tidsperioderna redovisas i den fjärde tabellen.

I tabell 21 nedan redovisas resultaten från analysen av stödets effekter på panelen med 17 olika branscher för tidsperioden 1991-1999. Som i alla regressionsanalyser formuleras nollhypoteser för de olika variablerna som ingår. Nollhypoteserna som testas är att variablerna inte har någon effekt, i det här fallet på produktivitetsutveckling och förändring av råvaruförbrukningen. De centrala variablerna i branschstudien är de olika variabler som mäter effekter av stödet. Nollhypoteserna för dessa variabler är att de inte har någon effekt på produktivitetsutveckling och förändring av råvaruförbrukningen. Resultaten från regressionsanalysen ger besked om nollhypoteserna för de olika variablerna har förkastats eller inte. Om nollhypotesen för en viss variabel förkastats, t.ex. stödet, dras slutsatsen att stödet påverkar produktivitetsutvecklingen och/eller förändringen av råvaruförbrukningen. Stödet anses då ha en statistiskt säkerställd effekt på produktivitetsutveckling och/eller förändring av råvaruförbrukningen. Om nollhypotesen för stödet inte kan förkastas innebär detta att regressionsanalysen inte kan visa att stödet har haft någon effekt på produktivitetsutveckling och förändring av råvaruförbrukning.

I den första kolumnen i tabell 21 anges de olika förklarande variablerna. I kolumn nummer två återfinns resultaten från analysen där effekter av stödet på förändringen av produktionen fångas med dummyvariabler, (SUB). I kolumn

nummer tre anges effekter av stödet på förändringar av råvaruförbrukningen med hjälp av det faktiska stödet både under innevarande period och med en och två perioders eftersläpning, (SUBG).

Effekter av stödet på råvaruförbrukningen mätt med dummyvariabler (SUB) redovisas i kolumn fyra och i den femte kolumnen mäts stödets effekter på förändringar av råvaruförbrukningen med faktiska värden (SUBG).

Samtliga variabler utom dummyvariablerna är logaritmerade vilket gör att koefficienterna kan tolkas i termer av procent. T.ex. betyder 0,36 i den andra kolumnen att en ökning av antalet arbetade timmar med en procent leder till en förändring av förädlingsvärdet med 0,36 procent. För att kunna tolka koefficienterna för dummyvariablerna på samma sätt behövs dock en transformation eftersom de är diskreta tal, ett eller noll.³⁵

Talen inom parentes anger koefficienternas signifikansnivåer. Ju lägre dessa tal är för en viss koefficient, desto säkrare är dess statistiska betydelse.³⁶ Vid regressionsanalyser brukar oftast 5 procentsnivån anges som en kritisk gräns för om en variabel ska anses ha en statistiskt säkerställd effekt. Med detta menas att vi med 95 procent säkerhet kan säga att koefficienten för variabeln skiljer sig från noll. I den här studien betraktas även koefficienter som är signifikanta på 10 procentsnivån ha statistiskt säkerställda effekter. Det betyder att vi även analyserar effekter vid en lägre säkerhetsnivå (90 procent). I diskussionen av resultaten nedan anses variabler därför ha statistiskt säkerställda effekter på produktionstillväxt eller råvaruförbrukning om talen inom parentes har värden understigande 0,05 resp. 0,10.³⁷

Av tabellen framgår att nästan 80 procent (0,78) av variationen ($\bar{R}^2$) av produktionsförändringarna förklaras av ekvationerna.

Resultaten visar att stödet inte har haft någon effekt. Om så vore fallet skulle talen inom parentes för de olika stödvariablerna vara under 0,05 resp 0,10

³⁵ Genom att antilogaritmera värdet på SUB i den andra kolumnen och subtrahera $e^{0,04}-1$ fås ett jämförbart värde, 0,04. Så länge koefficienten är mindre än 0,10 erhålls ungefär samma värde som utan transformation.

³⁶ Formellt uttrycks detta som att ju lägre signifikansnivå, desto lägre sannolikhet för att en sann nollhypotes förkastas felaktigt.

³⁷ I tabellen anges även gruppeffekter. Med dessa avses skattningarna av de branschspecifika effekterna. Eftersom dessa inte är primärt av intresse redovisas dessa inte av utrymmesskal.

beroende på den valda säkerhetsnivån. I stället överstiger talen dessa gränser med bred marginal. Det gäller både för produktionsförändringar och för efterfrågan på råvaror. Således kan vi inte påvisa att subventionerna har haft effekter på produktionsförändringarna och ej heller på efterfrågan.

Av övriga variabler i ekvationerna för förändringar av produktionen är det endast energiförändringar som inte har någon statistiskt säkerställd effekt. Effekten av bränsleförändringar är statistiskt säkerställda på 10-procentsnivån och kapital, arbete och råvaror på 5-procentsnivån. Som framgår är det fler variabler som är signifikanta på 10 procentnivån. Detta följer av att en lägre säkerhetsnivå har accepterats. Samtidigt innebär detta att risken för att felaktigt förkasta hypotesen att en variabel haft effekt minskas.

Tabell 21. Resultat för tidsperioden 1991-1999.³⁸

	Beroende variabel			
	$\Delta \ln Y$		$\Delta \ln R$	
Konstant	0,02 (0,03)	0,02 (0,01)	-0,02 (0,03)	-0,02 (0,02)
SUB	0,04 (0,34)	-	-0,06 (0,87)	-
SUBG	-	0,03 (0,48)	-	-0,01 (0,29)
SUBG _{t-1}	-	0,001 (0,97)		0,008 (0,95)
SUBG _{t-2}	-	-0,004 (0,79)		0,004 (0,75)
$\Delta \ln K$	0,3 (0,01)	0,32 (0,01)	-	-
$\Delta \ln L$	0,36 (0,00)	0,36 (0,00)	-	-
$\Delta \ln E$	-0,07 (0,88)	-0,01 (0,85)	-	-
$\Delta \ln B$	0,09 (0,07)	0,10 (0,07)	-	-
$\Delta \ln R$	0,27 (0,01)	0,24 (0,03)	-	-
$\Delta \ln P$	-	-	0,58 (0,00)	0,49 (0,01)
$\Delta \ln Y$	-	-	1,46 (0,00)	1,47 (0,01)
π	-	-	-1,52 (0,00)	-1,53 (0,01)
Grupp-effekter	Ja	Ja	Ja	Ja
R^2	0,78	0,78	0,93	0,91
Antal obs	153	153	153	153

Anmärkning: Talen inom parentes anger signifikansnivåer.

Resultaten för tidsperioden 1997-1999 återges i tabell 22 nedan.³⁹ Inte heller här påvisas några statistiska säkra effekter av stödet. Förklaringsgraden för produktionsekvationerna minskar avsevärt, endast cirka 30 procent av variationen i produktionsförändringarna förklaras av ekvationen. Den enda variabeln som har

³⁸ Alla estimeringar har korrigerats för heteroskedasticitet enligt White's metod. Vi fann inga tecken på auto- eller seriekorrelation i skattningarna.

³⁹ I dessa skattningar går det inte att skatta gruppeffekter p.g.a. kollinearitetsproblem. Gruppeffekterna mäts också med hjälp av dummyvariabler. Problemet uppstår då dummyvariablerna som mäter subventioner endast antar värdet 1 under perioden 1997-1999.

en statistiskt säkerställd effekt på produktionsförändringarna är förändringen av antalet arbetstimmar.

Stödet påverkar inte heller efterfrågan på råvaror under denna kortare tidsperiod. Förklaringsgraderna för dessa två ekvationer är höga också för denna kortare tidsperiod, drygt 90 procent av variationen i råvaruförbrukning kan förklaras av ekvationerna. Med undantag för subventionsvariablerna har alla variabler statistiskt säkerställda effekter på råvaruförbrukningen.

Tabell 22. Resultat för tidsperioden 1997-1999.

	Beroende variabel			
	$\Delta \ln Y$		$\Delta \ln R$	
Konstant	-0,02 (0,35)	-0,01 (0,51)	-0,02 (0,03)	-0,02 (0,01)
SUB	0,02 (0,49)	-	-0,01 (0,71)	-
SUBG	-	0,02 (0,83)	-	-0,01 (0,20)
SUBG _{t-1}		0,006 (0,69)		0,01 (0,21)
SUBG _{t-2}		-0,005 (0,97)		0,01 (0,45)
$\Delta \ln K$	0,13 (0,50)	0,12 (0,54)	-	-
$\Delta \ln L$	0,36 (0,03)	0,39 (0,02)	-	-
$\Delta \ln E$	0,04 (0,58)	0,04 (0,60)	-	-
$\Delta \ln B$	-0,18 (0,10)	-0,16 (0,13)	-	-
$\Delta \ln R$	0,24 (0,17)	0,24 (0,20)	-	-
$\Delta \ln P$	-	-	0,17 (0,06)	0,21 (0,02)
$\Delta \ln Y$	-	-	2,73 (0,00)	2,61 (0,00)
π	-	-	-2,8 (0,00)	-2,71 (0,00)
Grupp-effekter	Nej	Nej	Nej	Nej
R^2	0,31	0,28	0,92	0,93
Antal obs	51	51	51	51

Anmärkning: Talen inom parentes anger signifikansnivåer.

Som nämnts ovan erhålls inget belägg för hypotesen att förändringar av stödet har haft någon effekt på vare sig produktionstillväxt eller råvaruförbrukning. En invändning mot analyserna kan vara att det är *nivåerna* på stödet som är relevanta. Om inte stödet är tillräckligt högt får detta inga effekter på produktionstillväxt eller råvaruförbrukning. Det talar för att det är nivåer på stödet som ska analyseras istället för förändringar. Det är också möjligt att förändringar av stödet får effekt först vid en viss nivå på stödet. I så fall är det produkten av nivån och förändringarna av stödet som ska analyseras.

I tabell 23 nedan presenteras resultaten av en analys av effekter dels av stödets *nivåer* (SUBL), dels av *produkten av stödets nivåer och förändringar* (SUBG*SUBL). Endast analyserna för tidsperioden 1991-1999 redovisas nedan eftersom analyserna för den kortare delperioden inte gav några kvalitativt andra resultat. Inte heller enligt dessa analyser har stödet haft någon statistiskt säkerställd effekt då samtliga koefficienter för antingen stödets nivåer eller produkten av stödets nivåer och förändringar av stödet har signifikansnivåer överstigande 0,10.

Tabell 23. Resultat för tidsperioden 1991-1999.

	Beroende variabel			
	$\Delta \ln Y$		$\Delta \ln R$	
Konstant	0,02 (0,03)	0,02 (0,04)	-0,02 (0,03)	-0,02 (0,02)
SUBL	-0,01 (0,26)	-	-0,01 (0,74)	-
SUBL _{t-1}	0,01 (0,28)	-	0,003 (0,46)	-
SUBL _{t-2}	-0,01 (0,80)	-	0,01 (0,87)	-
(SUBG*SUBL)	-	0,02 (0,54)	-	-0,01 (0,39)
(SUBG*SUBL) _{t-1}		0,001 (0,80)	-	0,003 (0,65)
(SUBG*SUBL) _{t-2}		0,003 (0,43)	-	-0,02 (0,38)
$\Delta \ln K$	0,31 (0,01)	0,29 (0,01)	-	-
$\Delta \ln L$	0,35 (0,00)	0,37 (0,00)	-	-

Tabell 23. Fortsättning.

	Beroende variabel			
	$\Delta \ln Y$		$\Delta \ln R$	
$\Delta \ln E$	-0,05 (0,91)	-0,04 (0,93)	-	-
$\Delta \ln B$	0,10 (0,05)	0,10 (0,07)	-	-
$\Delta \ln R$	0,25 (0,02)	0,26 (0,02)	-	-
$\Delta \ln P$	-	-	0,47 (0,00)	0,47 (0,01)
$\Delta \ln Y$	-	-	1,74 (0,01)	1,73 (0,01)
π	-	-	-1,78 (0,01)	-1,77 (0,01)
Grupp-effekter	Ja	Ja	Ja	Ja
R^2	0,78	0,77	0,86	0,86
Antal obs	153	153	153	153

Anmärkning: Talen inom parentes anger signifikansnivåer.

I tabell 24 nedan redovisas skattningarna där stödet mätts enbart med dummyvariabler. I tabellen presenteras resultaten från båda tidsperioderna. Enligt resultatet av analysen för hela perioden 1991-1999, går det inte att påvisa att stödet haft någon effekt på produktivitetens utvecklingen. För den kortare tidsperioden 1997-1999 återfinns inte heller några effekter av stödet. Enligt det senare resultatet har endast arbetskraftsvariabeln och råvaruförbrukningen statistiskt säkerställda effekter. Inte heller för råvaruförbrukning kan några effekter av stödet påvisas.

Tabell 24. Resultat från tvåstegsskattningar.

	Beroende variabel			
	$\Delta \ln Y$		$\Delta \ln R$	
	1991-1999	1997-1999	1991-1999	1997-1999
Konstant	0,02 (0,03)	0,01 (0,97)	-0,02 (0,03)	-0,03 (0,98)
SUB	0,02 (0,55)	-0,03 (0,89)	-0,03 (0,90)	0,02 (0,45)
$\Delta \ln K$	0,27 (0,02)	-0,001 (0,98)	-	-
$\Delta \ln L$	0,38 (0,00)	0,41 (0,00)	-	-
$\Delta \ln E$	0,02 (0,97)	0,03 (0,56)	-	-
$\Delta \ln B$	0,1 (0,01)	-0,12 (0,18)	-	-
$\Delta \ln R$	0,27 (0,01)	0,32 (0,00)	-	-
$\Delta \ln P$	-	-	0,48 (0,00)	0,70 (0,00)
$\Delta \ln Y$	-	-	1,63 (0,01)	0,75 (0,00)
π	-	-	-1,65 (0,01)	-0,72 (0,64)
Grupp-effekter	Ja	Nej	Ja	Nej
$\bar{R}^2$	0,78	0,34	0,86	0,69
Antal obs	171	57	171	57

Anmärkning: Talen inom parentes anger signifikansnivåer.

Diskussion

Enligt analyserna som redovisats ovan har stödet inte fått någon effekt på vare sig produktionstillväxt eller råvaruförbrukning. Detta gäller både för analyserna av produktionstillväxt och förändring av råvaruförbrukning för hela tidsperioden 1991-1999 och för den kortare tidsperioden 1997-1999. Resultaten påverkas inte av hur stödet mäts, som dummyvariabler eller med faktiska värden. Analyserna kan heller inte visa att resultaten beror på att stödet har varit för litet för att få någon effekt då stödets faktiska nivå också analyserades med samma resultat.

Ovan ingick stödet med tidsfördröjning i ekvationerna. Då produktionstillväxten och råvaruförbrukningen i period t kan bero på tidigare produktionstillväxt, ingick även produktionstillväxt och förändring av råvaruförbrukning och de

förklarande variablerna med tidsfördröjning. Ej heller dessa specifikationer påverkade resultaten.

Förutom de ekvationer som återfinns i tabellerna ovan, har en rad andra specifikationer prövats. Eftersom elenergivariabeln inte är signifikant i tabellerna ovan, estimerades ekvationerna utan den. Även en specifikation med elenergi och bränsleenergi sammanslagna prövades. Ingen av dessa specifikationer gav några kvalitativt andra resultat än de som återges i tabellerna ovan.

Vilka förklaringar kan finnas till att stödet inte har några effekter? En del av investeringarna går till ändamål för att förbättra hygien och djuromsorg samt förbättring av inre och yttre miljö med mera. Dessa åtgärder har troligen inga effekter på produktion eller råvaruförbrukning. Många av dessa investeringar är obligatoriska för att krav på hygienisk livsmedelshantering med mera ska uppfyllas. Dessutom måste företagen avsätta egna medel till investeringarna för att få stödet. Det innebär troligen ökade kostnader och har därför snarare motsatta effekter.

En annan möjlig orsak till att stödet inte har fått någon effekt är att den större delen av stödet gått till de största företagen inom branschen. Dessa företag genomför varje år investeringar för olika syften. Från företagets synpunkt är kanske stödet välkommet som en finansiering av de investeringar som ändå planerats. Troligen hade de flesta investeringarna genomförts ändå av dessa stora företag och det kan vara svårt att urskilja vilken del av investeringarna som genomfördes p.g.a. stödet. I studien ingår även små företag. De statistiska resultaten är genomsnitt av utfallen för företag av olika storlekar. De stora företagen väger tyngre än de små företagen i dessa genomsnitt. Det är möjligt att genomsnitten döljer variationer mellan företag av olika storlekar. Det kan tänkas att produktiviteten i små företag har påverkats positivt av stödet men att detta inte syns eftersom de väger så lätt jämfört med de stora företagen.

Effekter av investeringsstöd, som vidareförädlingsstödet, är troligen inte oberoende av konjunkturcykeln. Under högkonjunktur med högt kapacitetsutnyttjande har investeringsstöd troligen större möjligheter att få positiva effekter jämfört med perioder med ledig kapacitet. Om

produktionskapaciteten inte är fullt utnyttjad ger de investeringar som genomförs med hjälp av stödet inte lika stor effekt på företagens produktion.

En fråga som restes tidigare i avsnitt 4.2.2 var huruvida industristatistiken på ett rättvisande sätt mätte verksamheten hos de företag som erhållit vidareförädlingsstöd. I stora drag konstaterades att datamaterialet får anses vara representativt. Resultaten från den statistiska metod som valts bör alltså vara trovärdiga. En viss reservation får dock ändå resas för fågelköttsektorn där omsättningen i de företag som beviljats stöd svarade för drygt 70 procent av omsättningen i branschen enligt industristatistiken.

4.3 Jämförelse med andra studier

Utvärderingen av vidareförädlingsstödet är inte unik i sitt slag. En mängd utredningar har gjorts om effekter av stöd i olika sammanhang. Bland föregångarna finns likheter både med avseende på föremålet för utvärdering och vilka metoder som har använts. Det kan därför vara av intresse att jämföra denna utvärdering med tidigare utvärderingar. Jämförelsen nedan gör inte anspråk på att vara fullständig men de utvärderingar som refereras nedan återkommer ofta i litteraturöversikter av utvärderingar.

Ett genomgående tema i dessa utvärderingar är att det på kort sikt kan finnas positiva effekter av stöd men enligt studierna har det varit svårt att finna några effekter som gett upphov till permanent ökad produktivitet hos företag eller ökade inkomster hos befolkningen i olika regioner.

I Bergström (1998) analyseras effekter av regionalpolitiskt stöd både till olika företag och till olika regioner. Enligt Bergström går det inte att påvisa att de regionalpolitiska stöden har bidragit till högre tillväxt i de regioner som erhållit stöd. Regionalpolitiska stöd behandlas även i ESO (1999). I rapporten analyseras effekterna av regionalpolitiskt stöd i Sverige. Rapportens slutsatser är att regionalpolitiken varit framgångsrik ifråga om att fördela välfärd men inte för att skapa tillväxt. Det konstateras att de regionalpolitiska åtgärderna lett till ineffektiviteter och samhällekonomiska kostnader av olika slag. I ESO (2000) granskas EU:s strukturfonder. I rapporten reses frågetecken kring huruvida strukturpolitiken bidragit till att minska inkomstklyftor mellan olika delar av EU. Enligt rapporten kan olika former av stöd ha haft kortsiktiga positiva

effekter på inkomster i olika regioner, men dessa effekter anses ha avklingat relativt snabbt.

Bergström (1998) finner heller inga varaktiga effekter på företagens produktivitet av investeringsstöd. På ett års sikt ökar produktiviteten i de företag som erhållit stöd jämfört med företag som inte erhållit stöd. Därefter är produktiviteten i de företag som erhållit stöd lägre än i de företag som inte fått något stöd. I de flesta internationella studier kan heller inga effekter av investeringsstöd på företags produktivitet påvisas. Lee (1996) eller Beason & Weinstein finner i sina studier av subventioner till koreansk industri respektive japansk industri inga effekter på företagens produktivitet. Före detta Statens Industriverk genomförde under 1980-talet några studier och utvärderingar av de investeringsstöd som tillämpades under den perioden. I SIND 1982: 14 konstateras att de statliga stimulanserna inte långsiktigt höjde företagens investeringsnivå. I SIND 1982: 16 genomfördes ett antal ekonometriska studier av stöden från investeringsfonder, det särskilda investeringsavdraget och det statliga investeringsbidraget. Studierna visade på begränsade effekter på kort sikt, men inga effekter på lång sikt. I SIND 1983:10 sammanfattas de egna och andras studier och det konstateras att de empiriska resultat som föreligger tyder på antingen ganska måttliga effekter eller ett beteende hos företagen som tyder på svaga förutsättningar för stimulanssensitivitet.

Det finns också andra utvärderingar gjorda av liknande EU-stöd. Under 1998 genomfördes till exempel en halvtidsutvärdering av vidareförädlingsstödet (SJV, rapport 1994: 4). Angående stödets inverkan på investeringsvolymen uppger de små företagen att stödet haft stor betydelse för de genomförda investeringarna medan storföretagen menar stödets betydelse varit marginell. Stödet uppges däremot ha haft viss effekt avseende tidpunkten för investeringarnas genomförande genom att investeringarna tidigare lagts med hjälp av stödet.

En halvtidsutvärdering av rådets förordning (EG) 950/97 om förbättring av jordbruksstrukturens effektivitet genomfördes under 2000 i form av ett samarbete mellan Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) och Jordbruksverket. Förordning 950/97 omfattar de åtgärder inom Mål 5a, 5b och 6 som riktats direkt mot jordbrukarna (råvaruproducenterna) i form av startstöd, investeringsstöd och kompensationsbidrag.

Sammantaget konstaterar utvärderaren att det varit svårigheter att uppfylla målen eftersom de är många och varierande. Huvudsyftet med stödet har varit att förbättra effektiviteten och bibehålla en livskraftig jordbrukssektor. Detta kan tyckas stå i ett motsatsförhållande till andra mål, som till exempel skyddandet av miljön och bevarandet av landskapet. Utvärderaren efterlyser en klarare koppling mellan målen och de verktyg som skall användas för att nå måluppfyllelse.

De slutsatser som utvärderingarna ovan kommer fram till överensstämmer i många fall med slutsatserna i föreliggande utvärdering. Utvärderingarna har till exempel inte kunnat påvisa att stöd ökar produktiviteten hos företag. En annan slutsats, som också dras i denna utvärdering, är att det är främst små företag som upplever sig ha haft någon effekt av stödet. Stora företag har inte ändrat sitt beteende på grund av stödet, de hade genomfört investeringar även utan stöd.

5

Sammanfattning och slutsatser

5.1 Sammanfattning och diskussion

I föreliggande rapport presenteras resultatet av en utvärdering av effekter av vidareförädlingsstödet under perioden 1995-1999 som har genomförts av SLI på uppdrag av regeringen. Utvärderingen är gjord utifrån, i första hand, stödets officiella målsättningar samt de obligatoriska frågor som har specificerats av EU. Från SLI:s sida har det också varit ett övergripande syfte att bedöma om offentliga medel används på ett effektivt sätt. Utvärderingen har gjorts med hjälp av två kompletterande ansatser, en branschstudie och en företagsenkät. Detta har kompletterats med en analys utifrån stödets övergripande konstruktion och valet av mål och medel samt en diskussion utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv.

Vidareförädlingsstödet utformades som ett investeringsstöd. Det syftade till att öka förädlingsföretagens konkurrenskraft genom förbättringar och rationaliseringar i förädlingsledet med sikte på jordbrukarnas möjlighet till framtida inkomster genom avsättning av råvaror. Stödet finansierades till 70 procent av EU. Ett antal EU-krav skulle uppfyllas för att företaget skulle erhålla stöd. Investeringarna fick bara beröra definierade råvaror. De stödberättigade produkterna kännetecknades av en relativt låg förädlingsgrad. Stödet fick inte ges till jordbruksledet (primärproduktionen) och inte heller till handelsledet eller till marknadsföring. Stödet fick dessutom inte utgå till ekonomisk tveksamma projekt.

Stödets omfattning, cirka 330 miljoner kronor, var ett resultat av förhandlingarna i samband med EU-inträdet. Det fördelades ut per år och mellan målområdena 5a, 5b och 6 samt sektorsvis. Samma stödnivå, 17,5 procent av kostnaden för investeringen, användes inom Mål 5a och 5b. För Mål 6 fanns en egen budget och stödnivån var högre och uppgick till 21,5 procent. Eftersom stödet utgick till generella åtgärder (exempelvis anpassningsåtgärder till nya hygienregler) som många företag behövde vidta samtidigt översteg efterfrågan tillgängliga medel. Därför valdes vissa åtgärder ut som prioriterade för vissa år och alla som sökte för åtgärden det året fick del av stödet. Stödandelen blev därför i praktiken lägre än avsedda 17,5 procent.

Stödet har främst gått till processutrustning och därefter till hygienåtgärder. Stödet till processutrustning har syftat till rationalisering (lägre kostnader) men en stor del även har använts till ersättningsinvesteringar. Produktkvalitet liksom miljö har bara i liten omfattning varit motiv för att få stöd.

Merparten av stödbeloppet har gått till producentkooperativa företag inom mejeri och slakt eller till privata företag med kontrakterad produktion.

Enkäten skickades till 115 företag av 408 som sökte stödet. Inom vissa sektorer med få företag gjordes en totalundersökning. I övrigt var urvalet slumpmässigt. Undersökningen omfattade som kontrollgrupp också företag som fått avslag. Enkätundersökningen kompletterades med intervjuer. Uppläggningsen av enkäten utgick från de obligatoriska frågorna som hade specificerats av Kommissionen. Resultatet visar främst hur mottagarna själva har uppfattat stödets och investeringarnas effekter.

De flesta företag har upplevt stödet som något positivt. De stora företagen som är utsatta för internationell konkurrens ansåg det som viktigt att få del av en stödåtgärd som finns i konkurrentländerna inom EU.

En vanlig uppfattning hos företagen är att investeringarna har bidragit till en snabb anpassning till ny lagstiftning angående hygienisk standard. Detta har varit en åtgärd som prioriterats aktivt vid den svenska tillämpningen av stödet. Över 60 procent av företagen uppger att investeringarna har haft stor eller mycket stor betydelse för en förbättrad hygienisk hantering. Mejeriindustrin har uppgivit att investeringarna också haft stor eller mycket stor betydelse för att kvalitets- och miljöcertifiering kommit igång.

Hälften av företagen uppger att försäljningsvolymen ökat något och det gäller främst för företag inom fågelköttbranschen och den privata köttbranschen. Endast inom Mål 6 uppger en majoritet av företagen att investeringarna haft stor eller mycket stor betydelse för att produktionskostnaderna sänkts. Investeringarna har inte påverkat företagens exportvolymerna nämnvärt. Inköpt kvantitet råvara uppges i enkätstudien ha ökat marginellt. Investeringarna uppges inte ha haft någon större betydelse för priset på råvaran, ökad kontraktsodling eller att mer ekologiskt producerade råvaror köps in.

Stödet har inte aktivt styrts mot åtgärder att minska miljöpåverkan. Företagen uppger själva att förorenande utsläpp och avfallsproduktion har minskat eller är oförändrade. Åtgång av naturresurser speglas av vatten- och energiförbrukningen. För en tredjedel av företagen har dessa ökat, för de övriga är de oförändrade. Stödets styrning till ny processutrustning har dock troligen haft positiva effekter för miljön eftersom ny processutrustning ofta är mer miljöanpassad än äldre. Regelverket kan dock ha missgynnat de minsta företagen genom att begagnad utrustning inte omfattades av stöd.

Investeringarna anses ha haft större betydelse hos mikro- och småföretag än hos stora företag. De små företagen uppger att investeringarna haft stor betydelse för en rad olika åtgärder. Merparten av mikroföretagen anser att investeringarna haft viss eller stor betydelse för förädlingsvärdet. För mikroföretagen uppges konkurrenskraften ha ökat genom att säsongsvängningar har utjämnats. Gruppen mikroföretag uppger också att investeringarna har haft betydelse för produktionskapaciteten.

Enkätundersökningen tyder på att investeringsprojekten i stor utsträckning skulle ha blivit genomförda även utan stöd. De har enligt enkäten heller inte tidigare lagts i någon större omfattning. Även investeringar som fick avslag genomfördes i mycket stor utsträckning.

Branschstudien fokuserade på förändringar i konkurrenskraften och i efterfrågan på råvaror från jordbruket. I branschstudien mättes konkurrenskraft som produktivitet. Om stödet ska leda till ökad konkurrenskraft hos de sektorer som fått stöd krävs en ökad produktivitet. Effekterna av stödet definieras som skillnaden mellan utfallet av en målvariabel (produktivitet, ökade inköp av jordbruksråvaran) när stödet har erhållits jämfört med utfallet av att inte erhålla stöd. En sådan effektutvärdering kan göras genom att jämföra produktivitetsutvecklingen med mera för de branscher inom livsmedelsindustrin som erhållit stöd jämfört med de branscher som inte erhållit stödet. Denna ansats användes i branschstudien.

Med hjälp av regressionsanalys undersöktes om stödet har påverkat produktivitet och råvaruförbrukning för de branscher som erhållit stöd. I analyserna jämförs de branscher som erhållit stöd med branscher inom livsmedelsindustrin som inte erhållit investeringsstöd. Genom

regressionsanalyser testades två hypoteser: 1) stödet har påverkat produktiviteten för de branscher som erhållit stöd, 2) stödet har påverkat råvaruförbrukningen inom de branscher som erhållit stöd.

Enligt analyserna har stödet inte fått någon effekt på vare sig produktionstillväxt eller råvaruförbrukning. Detta gäller både för analyserna av produktionstillväxt och för förändring av råvaruförbrukning för hela tidsperioden 1991-1999 och för den kortare tidsperioden 1997-1999. Analyserna kan heller inte visa att stödet har varit för litet för att få någon effekt då stödets faktiska nivå också analyserades.

Det primära syftet med stödet har inte varit att korrigera identifierade marknadsimperfektioner. Icke desto mindre kan det vara värt att ställa frågan om stödet indirekt har förbättrat marknadens funktionssätt.

Marknadsimperfektioner medför att samhällets resurser inte utnyttjas på det mest effektiva sättet. Anledningen till detta är att konsumenter och producenter beter sig på ett sätt som leder till en lägre produktions- och konsumtionsnivå än som annars kunde ha uppnåtts. De oftast återopade marknadsimperfektionerna är externaliteter, kollektiva varor, ofullständig information och imperfekt konkurrens.

Ett av de övergripande syftena med förädlingsstödet är att öka kostnadseffektiviteten hos företagen. Kapitalsubventioner kan ge upphov till ökad produktion i företagen eftersom företagen ges incitament till att investera vilket ger en ökning av produktionskapaciteten. Utifrån ett långsiktigt tillväxtperspektiv är det angeläget att stöden leder till att produktivitetens utvecklingen i företagen blir högre jämfört med om de inte hade erhållit stödet. Branschstudien har dock inte kunnat påvisa en högre produktivitet.

Livsmedel hör till kategorin förtroendevärder där konsumenter kan ha svårt att bedöma varans alla relevanta aspekter (i synnerhet hälsorisker) inte bara före inköpet utan även efter. Producenter har bättre information om sina produkters egenskaper och deras effekter medan konsumenternas kunskap är begränsad. Ofta har konsumenterna heller inte möjlighet att tillgodogöra sig den information som finns. Denna imperfektion utgör grund för statsmakternas ingripande i marknaden på detta område genom livsmedelslagstiftningen.

Förädlingsstödet innebär inte någon ny korrigering av marknaden för livsmedelssäkerheten utan gavs till företagen för att hjälpa dem att följa gällande lagstiftning som har förändrats genom EU-inträdet.

Den ojämna fördelningen av information på kapitalmarknaden där den som vill låna pengar till en investering i regel bättre kan bedöma risken för projektet än kreditinstituten leder till att små och medelstora företag har svårigheter att finansiera investeringar. Detta kan motivera att samhället griper in och ger stöd till en investering. Vidareförädlingsstödet har inte fokuserat på stöd till småföretag. Merparten av medel har gått till stora, väletablerade företag. Samtidigt har, enligt enkätstudien, mikroföretag uppgivit mest positiva effekter. Det är således möjligt att stödet har haft positiva samhällsekonomiska effekter för denna kategori. Flera olika generella stödformer är dock tillgängliga för småföretagen. Sådana generella stöd är dessutom att föredra ur effektivitetssynpunkt. Småföretagens problem med anskaffning av kapital bör vid behov lösas med generella och inte med branschspecifika stöd.

5.2 Slutsatser

Enligt de analyser som institutet har gjort kan inga effekter av stödet påvisas. Stödet har inte påverkat livsmedelsindustrins produktivitet eller råvaruförbrukning. Däremot anser i viss utsträckning de företag som fått del av stödet att det har haft betydelse.

Denna utvärdering visar således att råvaruproducenterna inte har dragit nytta av investeringarna i den meningen att efterfrågan på råvaror ökat. Inte heller priset eller kontraktsproduktionen har ökat. Den begränsade effekten av stödet på förbrukningen av jordbruksråvaror är samtidigt inte förvånande mot bakgrund av själva konstruktionen av stödet. Investeringar i processutrustning fick i vissa sektorer inte leda till ökad kapacitet. Stödet skulle vidare enbart ges till solida företag. Dessa skulle med stor sannolikhet funnits kvar även utan stödet.

Stödet gavs enbart till relativt sett oförädlade produkter. Regelverket har alltså begränsats till existerande förädlingsgrader och inte uppmuntrat till innovationer. Produktinnovationer skulle troligtvis lättare kunna leda till större avsättning av jordbruksprodukter genom skapande av nya marknader eller alternativa användningsområden. Det skall dock påpekas att det är svårt för en myndighet att på förhand identifiera vad som kommer att visa sig vara ett

innovativt projekt. Utgår man dessutom från ett på förhand bestämt belopp är det inte säkert att tillräckligt många stödvärda projekt kan hittas.

Branschstudien visar inga effekter på ökad konkurrenskraft av stödet mätt som produktivitet. En del av investeringarna har, som företagsenkäten visat, gått till att förbättra hygien och djuromsorg samt förbättring av inre och yttre miljö med mera. Dessa åtgärder har troligen inga effekter på produktion eller råvaruförbrukning. Många av dessa investeringar är obligatoriska för att bland annat krav på hygienisk livsmedelshantering ska uppfyllas. Dessutom måste företagen avsätta egna medel till investeringarna för få stödet. Det innebär troligen ökade kostnader och har därför snarare motsatta effekter.

En annan möjlig orsak till att stödet inte har fått någon effekt är att större delen av stödet gått till de största företagen inom branschen. Dessa företag genomför varje år investeringar för olika syften. Från företagets synpunkt är kanske stödet välkommet som en finansiering av de investeringar som ändå planerats och det kan vara svårt för dem att urskilja vilken del av investeringarna som genomfördes med hjälp av stödet. Enkätundersökningen tyder dessutom på att investeringarna skulle ha genomförts även utan stödet. En indikation på att stödet inte haft en avgörande betydelse för investeringens tillkomst utgörs också av det faktum att från och med 1998 års ansökningsomgång kunde även ansökningar lämnas in för redan påbörjade projekt samt att ytterst få inväntade beslut.

En övergripande princip för svensk ekonomisk politik är att offentliga medel bör användas på ett effektivt sätt. En subvention av investeringar som ändå skulle ha vidtagits innebär att företagen erhåller en omotiverad vinstökning men effekten av stödet uteblir. Detta är knappast ett effektivt sätt att använda offentliga medel.

På en väl fungerande marknad ger stöd enbart upphov till att den existerande effektiva resursallokeringen förändras så att de tillgängliga resurserna inte längre utnyttjas optimalt. Korrigering av obefintliga marknadsmisslyckanden leder till att den samhällsekonomiska effektiviteten i resursallokeringen blir lägre. Som den tidigare diskussionen har visat kan vidareförädlingsstödet inte motiveras som ett effektivt marknadsingripande utifrån de marknadsimperfectioner som förekommer inom livsmedelsektorn.

Stöd som stör marknaden kan vara motiverade om avsikten är att uppnå andra samhälliga mål, exempelvis åstadkomma en jämnare inkomstfördelning. Sådana subventioner bör dock utformas på ett sådant sätt att marknaden störs så lite som möjligt. Inkomstfördelningsaspekten har inte explicit beaktas i utformningen av vidareförädlingsstödet även om stödet indirekt kopplas till inkomstmålet för jordbruket. Det finns alltså ingenting som visar om stödet har en gynnsam effekt på inkomstfördelningen och än mindre att detta åstadkoms på ett effektivt sätt. Generellt sett förefaller det vara ett mycket omständligt sätt att försöka påverka ett eventuellt socialt problem inom en sektor (jordbruket) genom marknadsingripande i en annan sektor (livsmedelsindustrin).

Ser man till den svenska tillämpningen av stödet har det underlättat för svensk livsmedelindustri att anpassa sig till EU:s hygienkrav genom att bidra till finansieringen. En övervägande del av de investeringar som fått stöd skulle dock ha kommit till stånd även utan stöd. Effekten har således varit en ren transferering och en vinstökning hos de berörda företagen. Under dessa omständigheter var det rimligt att fördela stödet som har gått till de obligatoriska investeringarna på ett sådant sätt att det har kommit merparten av företagen till del.

Bilaga 1: Gemensamma utvärderingsfrågor

De gemensamma utvärderingsfrågorna är följande: (Kursiv stil visar att frågan inte är obligatorisk).

1. I vilken utsträckning har investeringarna hjälpt till att skapa ökad konkurrenskraft för jordbruksprodukter?
 - 1.1 I vilken utsträckning har investeringarna hjälpt till att öka förädlingsvärdet på jordbruksprodukter (till exempel genom att bättra förutse marknadstrender)?
 - 1.1.1 I vilken utsträckning har investeringarna hjälpt till att förbättra produktkvaliteten (till exempel inklusive nya recept)?
 - 1.1.2 *I vilken utsträckning uppmuntrade investeringarna till förädling och avsättning till PDO, PDI och kravodlade produkter?*
 - 1.1.3 *I vilken utsträckning har investeringarna hjälpt till att förbättra förbehandling, förädling och utformning av produkter (nya produkter och existerande produkter)?*
 - 1.1.4 *I vilken utsträckning har investeringarna lett till förädlingsvärde på biprodukter?*
 - 1.2 I vilken utsträckning har investeringarna bidragit till förbättrade avsättningsmöjligheter?
 - 1.2.1 I vilken utsträckning har utbudet av halvfabrikat och slutprodukter (till exempel timing, enhetlighet, kvantitet) optimerats genom investeringarna?
 - 1.2.2 *I vilken utsträckning har investeringarna bidragit till skapandet av nya marknader?*

- 1.2.3 *I vilken utsträckning har investeringarna bidragit till förbättrad öppenhet avseende prisbildning (till exempel informationsutbyte mellan aktörerna i en bransch)?*
- 1.3 I vilken utsträckning har stödet hjälpt till att reducera kostnaden för förädling och saluföring av jordbruksprodukter?
 - 1.3.1 I vilken utsträckning har investeringarna hjälpt till att rationalisera uppsamling, förbehandling och avsättning av produkter?
 - 1.3.2 *I vilken utsträckning har investeringarna lett till mindre säsongsbunden och mindre osäker produktion av förädlade varor?*
 - 1.3.3 *I vilken utsträckning har investeringarna lett till minskad förlust (till exempel minskat svinn) och andra kostnadsreducerande inslag?*
- 2. I vilken utsträckning har lantbrukarna (primärproducenterna) gynnats av investeringarna?
 - 2.1 I vilken utsträckning har investeringarna bidragit till att förbättra situationen för primärproduktionen (priser, kvantiteter)?
 - 2.2 I vilken utsträckning har investeringarna uppmuntrat samarbetet mellan primärproducenterna och förädlings- och avsättningsledet (kontrakt, avsättningsgarantier)?
- 3. *I vilken utsträckning har investeringarna (förbättrat hälsovillkoren?) förbättrat livsmedelssäkerheten genom förbättrade hygienförhållanden i förädlings- och avsättningsledet?*
- 4. Vilka är effekterna (positiva och negativa) av stödet speciellt i termer av förorenande utsläpp, avfallsproduktion och utnyttjande av naturresurser?
 - 4.1 *I vilken utsträckning har investeringarna haft miljöpåverkan som till exempel utsläpp till luft och vatten eller avfallsdeponering?*

- 4.2 *I vilken utsträckning har investeringarna påverkat förbrukningen av vatten och energi?*
- 5. *I vilken utsträckning har administrativa rutiner påverkat effekterna av stödet?*
 - 5.1 *I vad mån har medlemslandets eller regionens prioritering av projekt (ansökningsförfarandet) bidragit till att uppfylla målen?*
 - 5.2 *Hur beaktades speciella regionala behov förutom sektorsbehoven i programplaneringen och ansökningsförfarandet och i vilken utsträckning förstärkte eller minskade detta effekten av investeringarna?*
 - 5.3 *I vilken utsträckning har miljökrav införlivats i handläggningen (involverande av miljömyndigheter, miljöutvärderingar)?*
 - 5.4 *I vilken utsträckning har vidtagna informationsåtgärder gentemot potentiella stödmottagare ökat medvetandet om stödet och bidragit till dess genomslag?*
- 6. *I vilken utsträckning har stödet på ett tillfredsställande sätt riktats mot berättigade stödmottagare?*
 - 6.1 *I vilken utsträckning och varför har vissa stödberättigade företagare vidtagit liknande åtgärder utan att ansöka om stöd?*
 - 6.2 *Hur relevant var stödet givet omfattningen av potentiella behov?*
 - 6.2.1 *I vilken utsträckning styrdes investeringarna till nyckelsektorer eller -företag?*
 - 6.2.2 *Hur stor var hävstångseffekten, dvs betydelsen av stödet för att investeringarna skulle komma till stånd, hos de stödberättigade företagen?*
- 7. *Hur lämplig kan typen av stödåtgärd sägas vara i förhållande till målen med stödet?*

- 7.1 *I vilken utsträckning har genomförandet av stödet lett till påvisbara effekter (positiva eller negativa) utöver dess deklarerade mål (till exempel arbetsförhållanden, anställning, transporter) (kvantifiera om möjligt)?*
- 7.2 *I vilken utsträckning har genomförandet av stödet lett till påvisbara effekter (positiva eller negativa) för andra än de stödberättigade företagen?*
- 7.3 *I vilken utsträckning kunde målen med stödet ha uppnåtts genom alternativa tillvägagångssätt och vad skulle det sannolika resultatet av sådana alternativa tillvägagångssätt (i termer av verkningsgrad, effektivitet, sidoeffekter) ha varit?*

Bilaga 2: Enkäten

Enkät angående investeringsstöd för förädling och avsättning av jordbruksprodukter 1995-1999
Kryssa eller markera på annat sätt i rutorna, eller ge en siffra.

1. Allmänna uppgifter

- 1.1 Ligger företaget/produktionsplatsen inom Mål 6-området ?

☐ ja ☐ nej Om verksamhet både inom och utom Mål 6,
..vänligen skicka två enkätsvar. Tack på förhand !

- 1.2 Antal anställda

1995 1999

- 1.3 Inom vilken bransch bedrivs verksamheten ? (Kryssa över rätt ruta)

☐ Blommor, plantor ☐ Mjök, mjölkprod. ☐ Fågelkött
☐ Grönsaker, frukt, bär ☐ Kött inkl renkött ☐ Potatis

- 1.4 På ansökan om investeringsstöd, har ni fått...

☐ bifall ☐ avslag ☐ både/och

- 1.5 Är företaget fortfarande i drift ?

☐ ja ☐ ja, men ombildat ☐ nej

Obs ! Om "avslag" under 1.4, gå vidare till 1.7, därefter till 2.

Obs ! Om "bifall" alternativt "både /och" på 1.4, gå vidare till 1.6, därefter till 2.

- 1.6 Är produktionsplatsen/platserna som fått investeringsstöd fortfarande i drift ?

☐ ja, samtliga ☐ ja, men inte alla ☐ nej

- 1.6.1 Om "ja, men inte alla", är berörd produktion nedlagd eller flyttad ?

☐ nedlagd ☐ flyttad

- 1.7 Genomfördes investeringen trots avslag på ansökan om investeringsstöd ?

☐ ja ☐ ja, delvis ☐ nej

- 1.7.1 Har företaget genomfört någon eller några av följande typer av investeringar under programperioden 1995-1999 ?

Rationalisering
Ny processutrustning
Förbättrat kvalitet och hygien
Förbättrat yttre miljö
Kvalitets-eller miljöcertifiering
Datorutrustning / IT
Annat

2. Branschen

Frågorna gäller samtliga företag, "bifall", "avslag" och "både/och"

- 2.1 Hade branschen särskilda omställningsproblem till följd av EU-intrådet 1995?

ja nej

- 2.1.1 Om ja, vilket var det mest framträdande problemet ?

- 2.2 Har problemen minskat under den period (1995-1999) som stödet har funnits ?

ja nej

- 2.2.1 Om ja i fråga 2.2, hur stor betydelse bedömer ni att investeringsstödet har haft ?

Ingen betydelse					Mycket stor
1	2	3	4	5	

3. Investeringsstödet

Frågorna gäller företag som fått "bifall" alternativt "både/och" på sina ansökningar. Vid "avslag", gå till fråga 5.

Obs ! I de fall företaget har haft flera projekt med stöd är den sammanfattande bedömningen av stödets betydelse för företaget under den aktuella tidsperioden (1995-1999) som avses.

- 3.1 Hur stor betydelse har investeringsstödet haft för att investeringen/projektet kom till stånd ?

ingen alls liten stor avgörande

- 3.1.1 Var det några problem angående finansieringen av återstående del av projektet ?

ja nej

- 3.2 Har den stödberättigade investeringen/projektet lett till följdinvesteringar inom företaget?

ja nej

- 3.3 Har stödet bidragit till att investeringen/projektet tidigare lagts ?

ja nej delvis

- 3.4 Har företaget ökat antalet anställda som en konsekvens av stödet ?

ja nej

Om ja, antal nettoanställda: _____

- 3.5 Vad hände med de projekt där företaget fick avslag på ansökan om investeringsstöd ?

genomfördes genomfördes ej senarelades

Annat: _____

4. Företaget

Frågan gäller företag som fått "bifall" alt. "både/och" på ansökan. Vid "avslag", gå till fråga 5.

Obs! Värdera bara de påståenden nedan som ni anser är relevanta med hänsyn till den typ av investering/projekt som genomförts vid ert företag med investeringsstöd. Har företaget haft flera projekt med stöd är det den sammanfattande bedömningen för företaget som avses.

Värdera betydelsen enligt skalan:

Ingen betydelse				Mycket stor
1	2	3	4	5

4.1 Vilken betydelse har investeringen/projektet haft för företaget ?

1. Förädlingsvärdet på den berörda produkten har ökat

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

2. Förädlingsvärdet på ej berörda produkter har ökat

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

3. Produktionskostnaden för den berörda produkten har minskat.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

4. Produktionskostnaden för ej berörda produkter har minskat

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

5. Produktionskapaciteten har ökat

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

6. Biprodukter har kunnat utnyttjas

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

7. Säsongsavvängningar i efterfrågan tillgodoses effektivare

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

8. Nya produkter har tillkommit

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

9. Den hygieniska hanteringen har förbättrats

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

10. Företaget har blivit /kommer att bli kvalitets- eller miljöcertifierat

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

4.2 Har investeringen/projektet påverkat situationen för gr råvaruproducent / råvaruleverantör avseende följande:

1. Inköpt kvantitet råvara har ökat

Om ja, hur stor ökning i % ca: _____

2. Priset för råvaran har ökat

Om ja, hur mycket i % ca: _____

3. Råvara av annan/specifik kvalitet efterfrågas

4. Mer ekologiskt producerade råvaror köps in

Om ja, hur stor ökning i % ca: _____

5. God djuromsorg är i större utsträckning krav för inköp ?

4.3 Vilka effekter har investeringen/projektet haft på den yttre miljön ?
Både direkta och indirekta effekter avses.

1. Förorenande utsläpp har....
2. Avfallsproduktionen har...
3. Vattenförbrukningen har...
4. Energiförbrukningen har....

ökat	minskat	oförändrat

5. Annan effekt, nämligen....

4.4 Vilken betydelse har investeringen/projektet haft för.....

1. Företagets totala försäljningsvolym ?

Ingen betydelse				Mycket stor
1	2	3	4	5

2. Företagets exportvolym inom EU ?

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

3. Företagets exportvolym utanför EU ?

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

5. Handläggningen

Värdera enligt skalan:

dålig/dåligt	tillfredsställande	bra
--------------	--------------------	-----

5.1 Har Jordbruksverkets handläggning påverkat effekterna av stödet ?

1. Informationen om stödet har varit...

--	--	--

2. Ansökningsförfarandet har fungerat....

--	--	--

3. Handläggningstiden har varit.....

--	--	--

4. Möjligheterna att få hjälp har fungerat...

--	--	--

5.2 Har information och hjälp också tillhandahållits från annat håll ?

1. Från andra företag

ja	nej
----	-----

2. Från branschorganisation

ja	nej
----	-----

3. Annat håll, nämligen

--

5.3 Kommentarer till handläggning och information

6. Synpunkter

6.1 Syftet med stödet har från svensk sida varit att stärka livsmedelsindustrins konkurrenskraft inom EU och därigenom säkra avsättningen för jordbrukets råvaror. Anser ni att stödet har bidragit till att detta uppnåtts ?

6.3 Övriga synpunkter

Bilaga 3: Analys med subventioner mätt som investeringsandel

I tabellerna B.1 och B.2 redovisas resultaten från de analyser som gjorts där subventionerna mätts som andel av investeringarna i de olika branscherna. Inte för någon av de båda tidsperioderna går det att finna några bevis för att stödet har påverkat produktionstillväxt eller råvaruförbrukning.

Tabell B.1. Resultat för tidsperioden 1991-1999.⁴⁰

	Beroende variabel	
	$\Delta \ln Y$	$\Delta \ln R$
Konstant	0,02 (0,01)	-0,04 (0,03)
(I/SUBG)	0,003 (0,58)	-0,003 (0,67)
(I/SUBG) _{t-1}	0,001 (0,87)	0,002 (0,75)
(I/SUBG) _{t-2}	0,004 (0,69)	0,003 (0,85)
$\Delta \ln K$	0,29 (0,03)	-
$\Delta \ln L$	0,34 (0,00)	-
$\Delta \ln E$	-0,001 (0,83)	-
$\Delta \ln B$	0,11 (0,04)	-
$\Delta \ln R$	0,22 (0,01)	-
$\Delta \ln P$	-	0,34 (0,03)
$\Delta \ln Y$	-	1,25 (0,01)
π	-	-1,33 (0,01)
Grupp-effekter	Ja	Ja
R^2	0,82	0,89
Antal obs	153	153

⁴⁰ Alla estimeringar har korrigerats för heteroskedasticitet enligt White's metod. Vi fann inga tecken på auto- eller seriekorrelation i skattningarna.

Tabell B.2. Resultat för tidsperioden 1997-1999.

	Beroende variabel	
	$\Delta \ln Y$	$\Delta \ln R$
Konstant	-0,08 (0,55)	-0,07 (0,01)
(I/SUBG)	0,002 (0,43)	-0,001 (0,27)
(I/SUBG) _{t-1}	0,003 (0,75)	0,001 (0,56)
(I/SUBG) _{t-2}	-0,003 (0,93)	0,001 (0,84)
$\Delta \ln K$	0,21 (0,13)	-
$\Delta \ln L$	0,35 (0,02)	-
$\Delta \ln E$	0,06 (0,32)	-
$\Delta \ln B$	-0,21 (0,16)	-
$\Delta \ln R$	0,21 (0,22)	-
$\Delta \ln P$	-	0,11 (0,02)
$\Delta \ln Y$	-	1,19 (0,00)
π	-	-1,21 (0,01)
Gruppffekter	Nej	Nej
$\bar{R}^2$	0,32	0,84
Antal obs	51	51

Bilaga 4: Produktionsfunktioner och efterfrågefunktioner

Utgångspunkten för skattningen av regressionsmodellen är en KLEM (capital, labor, energy and material) produktionsfunktion. I den här studien ingår kapital (K), arbetskraft (L), råvaror (R), elenergi (E) och bränsle (B) som produktionsfaktorer. Vår produktionsfunktion får då följande utseende:

$$y(t) = f[A(t), K(t), L(t), R(t), E(t), B(t)]$$

där produktionen y vid tidpunkten t är en funktion av insatsen av kapital (K), arbetskraft (L), råvaror (R), elenergi (E) och bränsle (B). $A(t)$ är den totala faktorproduktiviteten (TFP) vid tidpunkten t . Den är avgörande för hur effektivt den färdiga produkten kan produceras genom insatser av arbete och kapital.

Om vi differentierar produktionsfunktionen med avseende på tiden får vi följande uttryck för tillväxten av produktionen:

$$\dot{Y} = \frac{\partial Y}{\partial A} \dot{A} + \frac{\partial Y}{\partial K} \dot{K} + \frac{\partial Y}{\partial L} \dot{L} + \frac{\partial Y}{\partial R} \dot{R} + \frac{\partial Y}{\partial E} \dot{E} + \frac{\partial Y}{\partial B} \dot{B}$$

där en punkt ovanför t.ex. Y betecknar tidsderivatan. Genom att dividera båda sidor med Y erhålls den relativa tillväxten i produktionen Y :

$$\begin{aligned} \frac{\dot{Y}}{Y} &= \frac{A}{Y} \frac{\partial Y}{\partial A} \frac{\dot{A}}{A} + \frac{K}{Y} \frac{\partial Y}{\partial K} \frac{\dot{K}}{K} + \frac{L}{Y} \frac{\partial Y}{\partial L} \frac{\dot{L}}{L} + \frac{R}{Y} \frac{\partial Y}{\partial R} \frac{\dot{R}}{R} + \frac{E}{Y} \frac{\partial Y}{\partial E} \frac{\dot{E}}{E} + \frac{B}{Y} \frac{\partial Y}{\partial B} \frac{\dot{B}}{B} \\ &= V + \alpha_K \frac{\dot{K}}{K} + \alpha_L \frac{\dot{L}}{L} + \alpha_R \frac{\dot{R}}{R} + \alpha_E \frac{\dot{E}}{E} + \alpha_B \frac{\dot{B}}{B} \end{aligned}$$

där α_K , α_L , α_R , α_E och α_B är outputelasticiteter för arbete, kapital, råvaror, elenergi och bränsle. V avspeglar effekter av alla övriga faktorer på tillväxten exklusive de som ges av produktionsfaktorerna.

Vid skattningarna har en Cobb-Douglas produktionsfunktion valts. Summan av de outputelasticiteterna anger om produktionen bedrivs med avtagande, konstant eller tilltagande skalavkastning. I de olika fallen är då summan mindre än, lika med respektive större än ett. För att testa om produktionen bedrivs med konstant skalavkastning påläggs koefficienterna restriktionen att de ska summera med ett.

Denna restriktion testades och kunde inte förkastas. Då dessa resultat inte nämnvärt skiljer sig åt från de resultat som redovisas i 4.2.4, redovisas de inte.

Vid skattningarna av efterfrågan på råvaror utgår vi från en traditionell formulering, där efterfrågan på råvaror, R , beror på inkomst, i det här fallet produktionsvolym, Y , och relativpriser, P . Till detta antar vi att även produktivetsförändringar, π , har betydelse. En ökning av produktiviteten som tar sig uttryck i en mer effektiv produktionsprocess antas minska efterfrågan på råvaror. Samtliga variabler uttrycks som en funktion av tiden, t .

$$R(t) = f[Y(t), P(t), \pi(t)]$$

Enligt samma förfarande som ovan differentierar vi m.a.p. tiden:

$$\dot{R} = \frac{\partial R}{\partial Y} \dot{Y} + \frac{\partial R}{\partial P} \dot{P} + \frac{\partial R}{\partial \pi} \dot{\pi}$$

där en punkt ovanför R betecknar tidsderivatan. Genom att dividera båda sidor med R erhålles den relativa förändringen av efterfrågan på råvaror.

$$\begin{aligned} \frac{\dot{R}}{R} &= \frac{Y}{R} \frac{\partial R}{\partial Y} \frac{\dot{Y}}{Y} + \frac{P}{R} \frac{\partial R}{\partial P} \frac{\dot{P}}{P} + \frac{\pi}{R} \frac{\partial R}{\partial \pi} \frac{\dot{\pi}}{\pi} \\ &= \beta_Y \frac{\dot{Y}}{Y} + \beta_P \frac{\dot{P}}{P} + \beta_\pi \frac{\dot{\pi}}{\pi} \end{aligned}$$

där β_Y , β_P och β_π är efterfrågeelasticiteter för produktionsvolym, relativpris och produktivitet.

Bilaga 5: Data

Beräkning av viss statistik.

Utifrån Industristatistiken har viss statistik konstruerats. Detta gäller:

Kapitalstockar, byggnader och maskiner, i löpande och fasta priser
1990-99

Kostnader för elförbrukning i fasta priser
1990-97

Kostnader för bränsleförbrukning i fasta priser
1990-97

Kapitalstockarna har beräknas enligt "perpetual inventory" metoden. Med utgångspunkt från ett initialt värde på tillgångar i form av byggnader och maskiner beräknas dessa med hjälp av investeringar enligt Meyer-zu-Schlochtern (1994) nedan:

$$K_t = K_{t-i} [1 - (i / 2a)] + \sum_{m=0}^{i-1} I_{t-m-1} [1 - (m / 2a)] \quad (1)$$

där

K_{t-i} : kapitalstock i början av år t-i, 1990 års priser

I_{t-m-1} : bruttoinvesteringar år t-m-1, 1990 års priser

a: genomsnittlig livslängd anläggningstyp. För byggnader antas 45 år och för maskiner 20 år. Initialt år ("benchmark") är värdet av byggnader och maskiner 1990 enligt finansstatistiken, SCB.

Kostnader för elförbrukning i fasta priser har beräknats utifrån 1990 års relation mellan bränsleförbrukning i löpande priser och antalet MWh. Denna kvot multipliceras med varje års förbrukning av antalet MWh.

Kostnader för bränsleförbrukning i fasta priser beräknas på motsvarande sätt. En komplikation är där att bränsleslagen anges i olika kvantiteter. Dessa har dock

omräknats till MWh enligt omräkningsfaktorer som erhållits från Energimyndigheten.

Även råvaror i fasta priser fått beräknas på ett annat sätt än det som SCB använt. Anledningen är att SCB har använt samma producentprisindex för att fastprisberäkna förädlingsvärden, saluvärden och råvaror. Därmed får alla dessa serier samma prisutveckling. En ytterligare svaghet är att producentprisindex mäter prisutvecklingen både på hemmamarknaden och på exportmarknaden då det är ett sammanvägt index av hemmamarknadsprisindex och exportprisindex. En mer realistisk fastprisberäkning av råvaror kan fås genom att ta hänsyn till prisutvecklingen på importvaror. Därför har prisindex för inhemsk tillgång använts för att fastprisberäkna råvaror. Detta index är ett sammanvägt index för hemmamarknadsindex och importprisindex. Därigenom fås också en annan prisutveckling för råvarorna.

De data som kommer från Energistatistiken, Finansstatistiken och Industristatistiken har följande indelning enligt SNI 92:

SNI-kod	Bransch
1511	Kreatursslakterier, köttstyckerier
1512	Fjäderfäslakterier
1513	Charkuterier och annan köttvaruindustri
1531	Potatisindustri
1532	Juice- och saftindustri
1533	Annan frukt-, bär och grönsaksindustri
1542+1543	Matfettsindustri och industri för

	raffinerade oljor och fetter
1551	Mejerier
1552	Glassindustri
1561	Kvarnproduktin dustri
1562	Stärkelseindustri
1571	Industri för beredda fodermedel
1572	Industri för mat till sällskapsdjur
1581	Bagerier
1582	Knäckebröds- och kexindustri
1583+1584	Socker, choklad- och konfektindustri
1585+1586	Industri för pastaprodukter, kaffe- och teindustri
1587	Industri för senap, ketchup, kryddor och andra smaksättningsmedel
1588+1589	Industri för homogeniserade livsmedelspreparat inkl. dietmat och annan livsmedelsindustri

1591+1592+1593+1594

Industrier för sprit,
vin, cider och andra
fruktviner

1596+1597+1598

Ölbryggerier,
mälterier och
mineralvatten och
läskedryckindustrier

SNI 152 fiskberedningsindustri ingår inte i analyserna. En anledning till detta är att tillgång på fisk varierar så mycket år från år vilket gör att produktionen varierar utan samband med konjunktur och övrig livsmedelsindustri. Inte heller SNI 159, dryckesvaruindustri, ingår. Här är det främst brist på statistik som har lett till att denna bransch utesluts.

De data som kommer från avdelningen för ekonomisk statistik, investeringar finns redovisade enligt följande branschindelning:

SNI-kod	Bransch
151	Slakterier och köttvaruindustri
153	Frukt, bär- och grönsaksindustri
155	Mejerier och glassindustri
158	Övrig livsmedelsindustri
154+156+157	Olje- och fettvaruindustri, Kvarnprodukt- och stärkelseindustri och Industri för beredda djurfoder

Ovan anger + att branscherna är sammanslagna till ett aggregat.

För att erhålla investeringar, och i ett senare skede kapitalstockar, måste investeringarna för ovanstående aggregat på 3-siffrig nivå på något sätt fördelas på 4-siffrig nivå. Det har gjorts med hjälp av saluvärden. För t.ex. SNI 151 för vilket det finns tre branscher på 4-siffrig nivå (1511, 1512 och 1513) har den andel av totala investeringar inom 151 som sker i 1511 beräknats enligt följande:

$$I_{1511} = \frac{SV_{1511}}{SV_{1511} + SV_{1512} + SV_{1513}} * I_{151} \quad (2)$$

där I är investeringar och SV är saluvärden.

I ekvationen för efterfrågan på råvaror ingår ett mått på totalfaktorproduktivitet (TFP). Vid beräkningen av detta har Törnqvists translogindex använts. I detta beräknas produktiviteten genom att från tillväxten i produktionsresultatet, y , dra ökningarna i faktorinsatser, x_i , vägda med respektive kostnadsandelar, s_i . Totalfaktorproduktivitetens ökning från period t till $t+1$ formuleras på följande sätt:

$$TFP_{t,t+1} = \frac{\frac{y_{t+1}}{y_t}}{\prod_i \left(\frac{x_{i,t+1}}{x_{i,t}} \right)^{\frac{1}{2} (s_{i,t+1} + s_{i,t})}} \quad (3)$$

I logaritmisk form vilket är beräkningsmässigt enklare får (A.3) följande utseende:

$$TFP_{t,t+1} = T_t = \ln \left(\frac{y_{t+1}}{y_t} \right) - \sum_i \frac{1}{2} (s_{i,t+1} + s_{i,t}) \ln \left(\frac{x_{i,t+1}}{x_{i,t}} \right) \quad (4)$$

Framskrivning av vissa tidsserier.

Som nämnts tidigare sträcker sig endast uppgifterna för investeringar fram till och med 1999. Övriga tidsserier sträcker sig fram till och med 1997. Eftersom data för investeringsstöd (den statistiken redovisas senare) sträcker sig fram till och med 1999 är det önskvärt att även den övriga statistiken sträcker sig lika långt fram i tiden. Det är inte helt enkelt att "förlänga" tidsserier. För att kunna göra behövs information av något slag. Informationen kan vara olika omfattande

både i tid och rum. Ett sätt att göra framskrivningar, eller prognoser, är att använda sig av historiska värden för variabeln ifråga och skatta framtida värden med hjälp av en autoregressiv regression. Denna ansats är begränsad både i tiden och rummet då endast historiska värden av den egna variabeln används som information för förlängning av tidsserien. Ett annat alternativ kan vara att använda sig av en variabel som sträcker sig längre fram i tiden och som man vet är korrelerad med den variabel man vill förlänga. Ett exempel på en sådan variabel är produktionsvolymindex. Med hjälp av den har förädlingsvärden och saluvärden i fasta priser förlängts. Det har skett på följande sätt:

$$SV_{98} = \frac{PVI_{98}}{PVI_{97}} * SV_{97} \quad (5)$$

där SV är saluvärden och PVI är produktionsvolymindex. Eftersom investeringsuppgifterna för branscherna på 3-siffrig nivå sträcker sig fram till och med 1999 har (5) använts för att "fördela" dessa t.o.m. 1999 även på 4-siffrig nivå. Bakom proceduren ovan ligger ett antagande om en "*constant capital-output ratio*". Detta antagande är vanligt i ekonomisk teori och innebär att produktionsapparaten anpassas till svängningar i efterfrågan.

På liknande sätt har tidsserierna för löner förlängts. Den information som använts för detta ändamål är arbetskraftskostnad för livsmedelsindustrin för 1998-1999. Arbetskraftsundersökningarna (AKU) 1998-1999 för livsmedelsindustrin har använts för att förlänga antal sysselsatta t.o.m. 1999. Den nya serien för sysselsatta 1998-1999 har använts för att förlänga serien arbetade timmar t.o.m. 1999. Det har skett på ett liknande sätt som i (5) ovan:

$$h_{98} = \frac{N_{98}}{N_{97}} * h_{97} \quad (6)$$

Bränsleförbrukningen mätt som MWh har förlängts t.o.m. 1999 med hjälp av uppgifter om från SCB:s hemsida (energistatistiken) om bränsleförbrukning i toe (ton oljeekvivalenter) för livsmedelsindustrin t.o.m. 1999. Förbrukningen har räknats om till MWh enligt de omräkningsfaktorer som erhållits från Statens Energimyndighet. Med hjälp av dessa värden har bränsleförbrukningen i MWh förlängts enligt (5) ovan. Därefter har de nya kvantiteterna kunnat användas till att beräkna bränsleförbrukningen i fasta priser t.o.m. 1999.

För el och råvaror har ovanstående metod inte kunnat användas rakt av. Där har istället information om relationer mellan el och bränsle mätt i MWh, relationer mellan råvaror och saluvärden använts för att förlänga tidsserierna. Vid förlängningen av elförbrukning i MWh har de historiska relationerna mellan el och bränsleförbrukning använts då de visat sig vara någorlunda stabila. För att beräkna elförbrukningen i MWh 1998 och 1999 har medelvärden av dessa relationer, för åren 1996-1997 och 1997-1998, multiplicerats med bränsleförbrukningen i MWh 1998 och 1999. Anledningen till att dessa år valdes istället för medelvärden för hela perioden är att informationen från de två senaste åren väger tyngre än år längre tillbaka.⁴¹ Därefter har elförbrukning i fasta priser 1998 och 1999 kunnat beräknas som tidigare. Samma tillvägagångssätt har använts för att skriva fram råvaror i fasta priser t.o.m. 1999. Medelvärden av relationerna mellan råvaror och saluvärden i fasta priser har multiplicerats med saluvärden 1998 respektive 1999. Även om relationerna mellan råvaror och saluvärden också varit stabila över tiden har de senaste tillgängliga åren använts vid beräkningen av medelvärden. Tillvägagångssättet för råvaror framgår nedan:

$$R_{98} = \bar{x} * SV_{98} \quad (7)$$

Brister i statistiken

Statistiken är behäftad med svagheter i flera fall. De oftast förekommande svagheterna är omotiverade höga eller låga värden under vissa år. De flesta exemplen på detta finns i el- och bränslestatistiken där det framförallt är vissa kvantiteter som vissa år förändras kraftigt utan att det sker någon större förändring av andra el- och bränslekvantiteter, produktion, antal sysselsatta eller antal arbetsställen. Troligen beror variationerna i dessa fall helt enkelt på felaktigheter. I några fall beror förändringar på att något eller några företag inom en bransch har blivit omklassificerade och bytt bransch. I dessa fall förändras antalet sysselsatta och antalet arbetsställen mer än produktionen. Om företag flyttas från en liten bransch till en stor bransch märks kanske inte förändringen.

⁴¹ Vid ett försök att skatta en autoregressiv ekvation för att förklara kvoten mellan råvaror och fasta priser samt mellan el och bränsle för samtliga branscher var endast relationerna med en och två tidsperioders fördröjning signifikanta..

Det finns olika möjligheter att komma tillrätta med sådana problem som nämnts ovan. I de fallen där variationerna i data inte tycks ha något samband med andra reala förändringar har interpolation gjorts mellan värdena för året före och året efter den kraftiga förändringen. I de fall där omklassificeringar varit orsaken till variationerna finns flera faktorer att ta hänsyn till. Om statistiken för arbetsställen och sysselsatta tyder på att företag åter omklassificeras till sin gamla bransch, så har data interpolats. I praktiken innebär detta att tidsserierna då ser ut som om det inte skett någon omklassificering. I de fall där statistiken indikerar att det har skett en real förändring av produktion, antalet arbetsställen och sysselsatta över tiden har inget försök att ”korrigera” statistiken gjorts.

Källförteckning

Litteratur

Andersson, B-E (1985) *Som man frågar får man svar – en introduktion i intervju- och enkätteknik*.

Antle, J. M. (1995). *Choice and Efficiency in food safety policy*. AEI Studies in Agricultural Policy. The AEI Press. Washington D.C.

Beason, R. & Weinstein, D.E. (1996). "Growth, Economies of Scale, and Targeting in Japan (1955-1990)". *The Review of Economics and Statistics*. Vol. 78, No. 2 s 286-295.

Bergström, F. (1998). *Essays on the political economy of industrial policy*, doktorsavhandling. Handelshögskolan, Stockholm.

Ds 1999:50. *Regionalpolitiken –en rapport om tro och vetande*. Rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Fritzes. Stockholm.

Ds 2000:60. *Bra träffbild, fast utanför tavlan – en ESO-rapport om EU:s strukturpolitik*. Rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Fritzes. Stockholm.

Ds. 1995:14. *Företagsstödet – vad kostar det egentligen?*, rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Fritzes. Stockholm.

Ds Fi. 1992:46. *Statliga bidrag – motiv, kostnader, effekter?*, rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Allmänna Förlaget. Stockholm.

DsFi 1984:12. *Marginella expansionsstöd*, rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Allmänna Förlaget. Stockholm.

DsFi 1983:19. *Driver subventioner upp kostnader? – prisbildningseffekter av statligt stöd*, rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Allmänna Förlaget. Stockholm.

Eriksson, S. (1995). *Statistisk undersökningsmetodik*. Studentlitteratur, Lund.

European Commission (1999). Interim Evaluation Of Rural Development Programmes (Objectives 5a And 5b). Bryssel.

Europeiska Kommissionen. (1995). Programdokument för förädling och avsättning av jordbruks- och skogsbruksprodukter 1995–1999. Nationellt program för mål 5a och 5b. Bryssel.

Frykholm, C-U. (1999). *Att utvärdera kunskapslyftet – ett servicematerial*. Delegationen för kunskapslyftet. Stockholm.

Förordning 1995:1271 om stöd till investeringar som avser förädling eller saluföring av produkter från jordbruket eller skogsbruket

Gemenskapens gällande lagstiftning (1999). Dokument 399D0745. Bryssel.

Handelns utredningsinstitut (1999). *Medför starta eget-bidraget en undanträngning av egenföretagare?* Forskningsrapport S 51, Stockholm.

Hansson, P. & Lundberg, L. (1991). "Näringsstruktur, strukturuomvandling och produktivitet", i *Internationalisering och Produktivitet*, Expertrapport nr 8 Produktivitetsdelegationen. Allmänna Förlaget. Stockholm.

Hjalmarsson, L. & Walfridson, B. (1991). "Produktivitetsutvecklingen inom svensk tillverkningsindustri 1964-1989." i *Kapitalbildning, Kapitalutnyttjande och Produktivitet* Expertrapport nr 3, Produktivitetsdelegationen. Allmänna Förlaget. Stockholm.

Jordbruksdepartementet (2000). *Förslag till miljö- och landsbygdsprogram för Sverige år 2000–2006*. Stockholm.

Kommissionens beslut av 20/7 1998. Samlat programdokument för mål 6, Åtgärd 1.3 Livsmedelsindustrin.

Kommissionens beslut den 22 mars 1994 90/342/EEG (94/173/EG)

Konkurrensen i Sverige under 90-talet, bilaga1. Livsmedelsområdet. Konkurrensverket, Stockholm

- Körner, S, Ek, L. & Berg, S. (1988). *Deskriptiv statistik*. Studentlitteratur, Lund,
- Lag om EG:s förordningar om miljö- och strukturstöd 1994:1708
- Lee, J-W. (1996). "Government Interventions and Productivity Growth." *Journal of Economic Growth*. Vol. 1 s 391-414.
- Lundberg, L. (1999). "Sveriges internationella konkurrenskraft: en begreppsdiskussion." Bilaga 5 till Långtidsutredningen 1999/2000.
- Meyer-zu-Schlochtern, F. J. M. (1994). "An International Sectoral Database for Fourteen OECD Countries". 2nd edition. Economics Department No. 145. OECD. Paris.
- Pindyck, R. & Rubinfeld, D. (1991). *Econometric Models and Economic Forecasts*. McGraw-Hill, New York.
- Rådets förordning (EG) 951/97 av den 20 maj 1997 om förbättringar av villkoren för bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter.
- SIND PM 1983:10. *Investeringsstimulanser*. Stockholm
- SIND 1982:16. *Industriverkets höstrapport 1982*. Stockholm.
- SIND 1982:14. *Företagens investeringsbeteende*. Stockholm.
- SOU 2000:7, *Långtidsutredningen*, huvudbetänkande. Stockholm.
- SOU 1996:34, *Aktiv arbetsmarknadspolitik*, expertbilaga till arbetsmarknadspolitiska kommitténs betänkande. Stockholm.
- SOU 1991:82, *Drivkrafter för produktivitet*, produktivitetsdelegationens huvudbetänkande. Stockholm.
- Statens Jordbruksverk (2000). Databas över vidareförädlingsstödet. Jönköping.
- Statens Jordbruksverk (2000). Halvtidsutvärdering av vissa åtgärder reglerade i rådets förordning (EG) 950/97. Jönköping.

Statens Jordbruksverk (1999). Jordbruksverkets föreskrifter, SJVFS 1996:46. Jönköping.

Statens Jordbruksverk (1999). Stöd till investeringar för förädling och avsättning av jordbruksprodukter. Jönköping.

Statens Jordbruksverk (1998). Utvärdering av investeringsstöd för förädling och avsättning av jordbruks- och skogsbruksprodukter 1995–199. , Analysenheten, Rapport 1998:4. Jönköping.

Statskontoret (1997). Genomförandet av EU:s strukturfondsprogram, Stockholm

Statskontoret (1999). Mittutvärderingar av strukturfonderna – en övergripande utvärdering, Stockholm.

Stevrin, P (1991). *Utvärdering för förändring*. Studentlitteratur, Lund.

Zetterberg, J. (1996). ”Effekter av svensk arbetsmarknadspolitik – en översikt av svensk empirisk forskning”, i *Aktiv arbetsmarknadspolitik – expertbilaga*, SOU 1996:34. Fritzes. Stockholm.

Intervjuer

I samband med intervjuer och förfrågningar har följande personer deltagit:

Örjan Zetterqvist, Statens Jordbruksverk

Svante Nilsson, Statens Jordbruksverk

Ulf Andersson, Statens Jordbruksverk

Andreas Mattisson, Statens Jordbruksverk

Marianne Zetterstrand, Statens Jordbruksverk

Lisa Holmgren, Skogsstyrelsen

Håkan Stureson, Köttbranschens Riksförbund

Bengt Sjölund, Lantbrukarnas Riksförbund

Arne Gabrielsson, Livsmedelsindustrierna

Thomas Lööv, Livsmedelsindustrierna

Camilla Littorin, Svensk Fågel

Agneta Nordström, Procordia AB

Ingemar Pihlsgård, Procordia AB

Eskil Arvidsson, Svensk Mjolk

Eva Tollin Odbratt, Svensk Mjolk

Alf Nilsson, Swedish Meats

Eva Svensson Anflo, Trädgårdsnäringens Riksförbund

Christer Wohlström, Trädgårdsnäringens Riksförbund

Tidigare utgivna rapporter från SLI

2000:1 Varför bör CAP – EU:s gemensamma jordbrukspolitik – reformeras?

2000:2 Jordbruket och tullarna – en studie av tullstrukturer inför WTO:s millennierunda

2001:1 Prisbildning och efterfrågan på ekologiska livsmedel.

Tidigare utgivna rapporter där SLI medverkat

Analys av underlag för ekonomiska jämförelser mellan jordbruket i Sverige och andra länder. Gemensam rapport med Statens Jordbruksverk, SJV:s rapportserie 2000:10